TEZ
7396

07896

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

EDEBİYAT FFAKÜLTESİ

SANAT TARİHİ KÜRSÜSÜ

LİSANS TEZİ

MİMÂR KEMÂLEDDİN VE ESERLERİ

Zahide Yalçın

2306

Istanbul-1971

Kabul edildi
21. VI. 1971
O. Arslanapa
S. Yetkin

1583

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ
07896

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
KÜTÜPHANESİ
7896

K A T A L O G

1- Bebek Camii

2- Bostancı Camii

3- Bakırköy Camii

4- Kâmerhatun Camii

5- Sultan Reşat Türbesi

6- Mahmud Şevket Paşa Türbesi

7- Ayazma İlkokulu

8- Bostancı İlkokulu

9- Reşadiye Mektebi

10- Mekteb-i Kuzat

11- Hamidi Evvel Medresesi

12- Gazi Eğitim Enstitüsü

13- III.Vakıf Han

14- I.Vakıf Han

15- II.Vakıf Han

16- IV.Vakıf Han

17- Vakıf Guraba Hastahanesi Yeni Binaları

18- Evkaf Apartmanı

19- Harikzedegan Apartmanları

20- Ahmed Ratip Paşa Köşkü

ÖNSÖZ

Mimar Kemâleddin ve eserleri tezimin konusunu teşkil etmektedir. Mimar Kemâleddin ve eserlerini incelerken devrinin Neo-klâsik cereyanını incelemek tabii bir sonuç oldu.

Şimdiye kadar incelenmemiş olan Mimar Kemâleddin ve Eserlerini incelemek benim için büyük bir zevk oldu. Bu konuyla ilgilenenlere tezimle faydalı olabilirsem benim için mutlulukların en büyüğü olacaktır.

Bu tezimle ilgili çalışmalarımda bana yardım eden kıymıtli hocam Prof.Oktay Aslanapa'ya ve sayın hocam Doç.Dr.Şerare Yetkin'e minnettarlığım sonsuzdur.

Ankara'da O.D.T.Ü.Mimarlık Fak. Asistanlarından Sayın Yıldırım Yavuz bizzat çizmiş oldukları plân ve relövelerini bana vererek yardım ettiklerinden kendilerine buradan teşekkür ederim.

Ayrıca bana en büyük yakınlığı gösteren ve yardımlarını esirgemeyen Inşaat Eserleri Müzesinde vazifeli Sayın Güngör hanım'a,Kemâl Bey'e,Erdem Bey'e,Mehmet Bey'e ve personeline teşekkürü bir borç bilirim.

Tez resimlerimi çeken arkadaşım Haydar Aydemir'e de teşekkür ederim.

Zahide Yakın

_ İÇİNDEKİLER_

I_ ÖNSÖZ

II_ GİRİŞ

III_ KATALOG

IV_ TOPLAMA VE DEGERLENDİRME

V_ KARŞILAŞTIRMA

VI_ SONUÇ

VII_ BİBLİYOGRAFYA

VIII_ RESİM LİSTESİ

IX_ PLÂN LİSTESİ

MİMÂR KEMALEDDİN

Mimar K

Mimar Kemaleddin (1870 - 1927) Zamanında biçok eserleriyle tanınmış değerli bir Türk mimarıdır. Üsküdar'da Harem iskelesinde doğmuş, Ankara'da elliyedi yaşında iken ölmüştür. İbrahim ağa mektebinde ilk tahsilini görmüş, babasının beş sene Girid'de vazife ile bulunduğu sırada orada Arapça ve Fransızca öğrenmiş, dönüşünde Fransızcayı hususi derslerle Arapçayı medrese dersleriyle ilerletmiştir. Orta tahsilini Şemsilmaarif ve Nümune-i Terakki adlı hususi mekteblerde bitirdikden sonra yenix açılan Mülkiye Mühendis mektebine girmiş ve 1891 de oradan birincilikle çıkmıştır. Önce mektebdeki Alman mimarı Jasmond'un muavinliğine tayin edilmiş ve dört sene mimarlık ve yapı işleriyle uğraştıktan sonra hükümet tarfından mimarlık tahsilini tamamlamak üzere Almanya'ya gönderilmişti. Dört buçuk yıl Almanya'da okudukdan sonra dönüşünde Mühendis mektebinin mimarlık ve inşaat muallimliklerine tayin edilmiştir. Bir taraftan muallimlik yapmış bir taraftanda hususi olarak açtığı idarehane mimarlık işleriyle uğraşmıştı. Bir aralık eski Seraskerlik dairesi baş mimarı olmuştur. (1)

---

(1) Alaaddin, İbrahim, Kemaleddin (Mimar), Meşhur Adamlar, Cild, 3, Sayfa 885_86

Burada şunu belirtmek gereklidir. Kemaleddin,mimarlık hayatına mimar mektebinden değil,mühendis mektebinden aldığı diplomayla atılmıştır. Mühendislik ve mimarlık amaç ve hazırlık yönlerinden hayli önemli farklar taşıdıkları için bunun üzerinde durmak lâzımdır.

Bilindiği gibi mühendislik ve mimarlık apayrı şeylerdir. Mühendislik esas itibarıyle maddi ve teknik bir iştir ve matamatik kanunlarından ayrılıp his ve hayale kapılmak,mesleğin ruhuna aykırıdır. Mimarlık ise doğrudan doğruya hayalin genişliğine bağlı bir meslektir. Bir mimarın hayal gücü kuvvetli olması lâzımdır. (1)

İşte mimarlık ve mühendislik bir noktada birleştiklerinde çok değerli eserler meydana gelebilir. Mimar Kemaleddin bunu başaran nadir mimarlardandır.

Mimar Kemaleddin'in hocası Jasmond Türk mimarisine,yaptığı eserlerle bir şeyler kazandırmak istemişse de bunda muvaffak olamamıştır. Fakat Kemaleddin'in yetişmesinde büyük bir rolü olmuş ve onu bize kazandırmıştır. Milliyetçilik cereyanının çıktığı o sıralarda Kemaleddin'in yanı sıra yeni postahane mimari Vedat, ve Abide-i Hürriyet mimarı Muzaffer Beylerde vardı. Fakat bunlar bir türlü Rönesans tesirinden kurtulamamıştır. Kemaleddin Milli mimari çığırını açmış,eski Klasik mimariye dönerek benliğimize dönüşü sağlamış

---

(1) Çetintaş,Sedat : Mimar Kemaleddin Mesleği ve Sanat Ülküsü,Güzel Sanatlar Dergisi. Sayı 5. Sayfa 160-161

tır. Bu akımın öncüsü ve mücadelede muvaffak olan tek mimar ol_ması dolayısiyle san'at tarihinde yeri büyüktür.

Türk ve İslâm eserlerini pek iyi tetkik etmiş olan Kema_leddin eserlerinde eski Türk üslûbunu yeni ihtiyaçlarla telif etmeğe çalışmış ve bizim son mimarlık sanatımızda bir çığır sa_hibi olmuştur.(1)

İstibdadın son yıllarında memleketimizde Türk mimarı yok gibiydi. Türk sanatı tamamıyle unutulmuştu. Kemalettin milli bir heyecala eski Türk mimarisine döndü. Sinan'ın ve Kasım'ın izlerinden yürüdü.(2)

Evkaf'daki atelyesinde etrafına toplanan talabeleri birer Kemâleddin olmağa çalışmışlar fakat bunlar sadece Kemâleddin'in ayelyesinde faydalı olabilmişler; atelye dağılınca her biri bir tarafa gitmiş isimlerini duyurmakta muvaffak olamamış u_nutulup gitmişlerdir.

Mimar kemâleddin Kudüs'te Mescid-i Aksa'nın tamirinde gösterdiği muvaffakiyetten dolayı İngiliz Mimarlar Enstitüsü azalığına da seçilmişti.

---

(1) Alaaddin,İbrahim;Mimar Kemâleddin. Meşhur Adamlar,Cild 3 Sayfa 885-86

(2) Mimar Nihat,Mimar Kemâleddin.Mimar.Cild 1,Yıl 1933 sayfa 21

Mimar Kemâleddin kendi fikirlerini ve düşüncelerini belirten hiç bir kitap ve eser yazmamıştır. Sadece bir makalesi vardır.(1)

Kemâleddin Mimar Sinan'ın hayranıydı. Bunun için de oğlunun ismini Sinan koymuştur.

---

(1) Kemâleddin, Bursa Salnâmesin Mimari İslâm. 1324(1906) Sayfa 141-187

BEBEK CAMİİ

Eski Bebek Camii; XVIII. asrın birinci yarısında hicri 1138, mi_lâdi 1725-26 yılında, III. Sultan Ahmed'in ünlü sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından Boğaz içinde Hümayunâbâd adı ile zamanı_mızdaki Bebek köyü mahallesi kurulurken yapıldı.(1)

Hadikatül Cevami şu malumatı veriyor." Fevkanî bir camidir,mahfili hümâyunu vardır,altı mektebdir,minaresinin altında çeşmesi vardır,mina_reye çeşme haznesinden çıkılır, çeşmenin üzerinde rakam ile tarihi 1138 dir,karşısındaki tek hamam bu camiin vakfı yapılarındandır,Cami şeri_fin yanında Humâyaâbâd adında bir kasır vardır ki halk ağzında Bebek Köşkü denilir."

III. Sultan Ahmed'in adına yapılmış olan bux eski Bebek Caminin ahşapmı kargir mi olduğunu bilmiyoruz.

1960 yılında 68 yaşında bulunan ve çocukluğu Bebek'de geçmiş bir zât Ahmed Güven: "Ben o camii altı mekteb'de okudum,ama bina ahşab mı idi kargir mi idi hatırlamıyorum " demiştir. (2)

Uzun zaman bakımsız kaldığı için çok harab olan Eski Bebek Camii Mustafa Hayri Efendinin Evkaf nazırlığında yıktırılmış yerine halen gö_rülen kargir camii inşa edilmiştir. Res.1

---

(1) Göktürk Hakkı, Bebek Camii, Istanbul Ansiklopedisi.Cilt,5 Sayfa 2332-33

(2) Göktürk, Hakkı,Bebek Camii, Istanbul Ansiklopedisi.Cilt 5,Sayfa 2332-33

Şimdiki Bebek Camii, Bebek vapur iskelesinin hemen yanıbaşındadır. alçak beton bir duvarla çevrilmiş bir avlu içindedir. Avlu kapısından girince üç musluklu bir çeşme vardır. Yağmura karşı çinko bir saçak altına alınmış olan bu çeşmenin cephesi yanlamasına uzatılmış basit bir taş taştan ibaret olup üzerinde " Ve minelmâi külli Say'ın hayı sene 1138 " yazılı küçük bir kitabe taşı vardır. Hadîkâtûl Cevâmi'nin "minare" altında kaydı ile bahsettigimiz çeşme olduğu bellidir. Eğer yeni camii yapılırken yerinden kaldırılmamış ise eski Bebek Camii nin minaresinin yeri bu çeşmenin bulunduğu nokta olmak lazım gelir. Bu takdirde eski caminin denize daha yakın hatta şimdi deniz olan kısımda olduğu anlaşılır

Cami,dıştan kare bir plân göstermektedir.Son cemaat yerinin üstündeki kitabede 1331 hicrî,1913 milâdi tarih kayıtlıdır. Camiye giriş kapısının üstündeki kitabede ise Kur'an dan alınmış bir ayet yazılıdır. Res.2 "Yüzünüzü ne tarafa yönelirseniz Allahın rızası oradadır."

Cami dört duvar üzerine oturtulmuş yüksek bir kasnak üstünde yüksek ve ağır bir kubbe ile örtülmüştür, kubbeye geçiş tramplarla olmaktadır. Res. 3

Son cemaat yeri ikisi köşeli ikisi yuvarlak kalın ve bodur destek üzerine oturmuş kemerli üç küçük kubbeli bir revak altındadrr.Res.4

Cami içten 8 gen olup, kubbeye intikal tromplarla olmaktadrr. Duvarlara bitişik 8 tane pilpaye köşeli olup mukarnas başlıklıdır.Köşelerdeki tromplar üzerine büyük bir merkezi kubbe oturmaktadır.Klâsik camilerin minyatür bir örneğini teşkil etmektedir. Res. 5

Cami alt beden duvarında son cemaat yerine bakan iki,ikisi mihrap duvarında,birer tanesi de yan duvarlarda altı tane büyük penceresi vardır; bu büyük pencerelerin üstünde,ortadaki uzun,iki yanındaki köşe ve üst kısımları kemerli üçer küçük pencere konmuştur.Res. 6.

Klâsik Türk kemeri burada noksansız kullanılmıştır. Caminin hacmine göre normal sayıda pencere açılmış,böylece aydınlak sağlanmıştır.

Kubbe kasnağında da sivri kemerli Klâsik tip 16 pencere vardır. Cami bu suretle altısı büyük yirmisekizi küçük,takriben otuzdört pencere ile aydınlatılmıştır.

Caminin sağ tarafında kesme taştan yapılmış; şerefesi Klâsik mukarnaslı tipik bir tek minaresi vardır. Minareye kaidesinden açılmış bir kapıyla girilmektedir. (1)

Cami bakımlı olup duvarları levhalarla tezyin edilmiştir. Bir demir top kandili iki asma lâmbası, bir avizesi,mihrabın iki yanında iki pirinç şamdanı vardır. Mukarnaslı ve stoloktilli mermer mihrabı temiz taşcılık eseridir. Klâsik Türk tipinin güzel bir örneğini gösterir. Res. 7.Mermerden işlenmiş mihrab alınlığı akroteri tipik bir Klâsik örnektir. Mihrabdaki kitabe de şu ifade yazılıdır. " Yüzümüzü Mescid-i Harem'a (Kabe'ye) doğru çevir." Res. 8.

Vaiz kürsüsü ve mihbebi ahşaptır. Minberin rumi ve palmet dekorlu tahta işçiliği oymalıdır. Mihrap alınlığı akroteri minber de aynen

---

(1) Eyice,Semavi,Istanbul minareleri,Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve Incelemeleri I Berksoy Matbaası Istanbul 1963 Sayfa 76

tekrarlanmıştır. Res. 9

Ahşap olan kadınlar mahfiline müezzin mahfilinden ahşap bir mer_ divenle çıkılmaktadır.

Duvarlar, pencere kemerleri, kubbe ve tramplar renkli kalem iş_ leriyle süslenmiştir. Res. 10. Alt duvarlarda pencerelerin yanlarında ikinci bir pencere varmış hissi,renkli kâlem işleriyle verilmişir. Böyle ce sağır pencere meydana getirilmiştir.İçten düz atkılı pencere alınlık_ ları rumi palmet ve çiçek motifleriyle sivri Klâsik kemer şekli veril_ miştir. Renkler,kiremit kırmızısı,açık yeşil,açık çividi mavidir. XVI. yyıl renkleriyle aynıdır. Res. 11.

Kubbede aynı şekilde motiflerle süslenmiştir. Orta madalyonda bir ayet yazılıdır. Orta madalyon kısmı iç içe 4 yuvarlak bordürden meyda_ na gelmiştir. Res. 12.

Kubbe kasnağındaki pencerelerde ve üst duvar pencerelerinde renk_ li vitray cam kullanılmıştır.

Cami dıştan köşelerde klâsik payanda kuleleri yapılmıştır. Son cemaat yerinin sütün başlıkları mukarnaslıdır. Res.13. Kemerlerde ve başlıklarda rozetler bulunmaktadır. Sütunlarlar arasını Bursa kemeri şeklinde mermer korkuluk çevrelemektedir. Sütun kaidelerin köşdleri mukarnas dekorludur. Res. 14.

BOSTANCI CAMII (Kuloğlu camii)

Bostancıda bulunan bu camiye sadece Bostancı Camii de denir. "Kuloğlu" adı, onyedinci asır başlarında Kuloğlu Mustafa Bey'in vakfı araziden bir arsa üzerine yapıldığı için verilmiştir. Camii yaptıran o zamanki Evkaf Nezaretidir. (1)

Cami, 1934 Belediye Şehir Rehberine göre Bostancı Camii sokağı ile Vülelâ caddesi kavşağındadır. Res.15.

Son cemaat yeri üstünde yapıldığı tarihi gösteren ve bir ayet yazılı kitabesi vardır. Kitabede caminin 1331 hicri (1314-15 miladi) tarihi kayıtlıdır.Ayette şu ifade yazılıdır. " Melekler ibadet hücre_ sinde (Mihrap'ta) dua etmekte olan Zekeriya'ya seslendiler". Kitabe Tuğrakeş Hattat Hakkı Altınbezerin eseridir. Res. 16

Dıştan dört köşe plânlı, dört taş duvar üzerine yüksek kasnaklı ve kubbeli bir camidir; son cemaat yeri de dört örme taş paye üzerine atılmış beş kemer üzerine oturmuş üç kubbelidir. Bu son cemaat revakı evvelce açık yapıldığı halde son zamanlarda payeler arası ve kemerler altı cemekânla kapatılmıştır. Res. 17.

Sol cemaat yerinin sağ tarafındaki bir bölmeden üst katdaki ka_ dınlar mahfiline çıkılmaktadır. Son cemaat yerinin iki yan sedleri mer_ mer,orta kısım kırmızı malta taşı ile döşelidir,sedler hasırla döşenmiş.

---

(1) Göktürk, Hakkı. Bostancı Camii. İstanbul Ansiklopedisi Cild.6. Sayfa 2996-97

Caminin dört köşesinde klâsik devirde gördüğümüz köşe kuleleri yer almaktadır. Eksetralarda ise rozetler bulunmaktadır. Bu rozetler son cemaat yerinin klâsik sivri kemerlerinde degörülmektedir.. Son cemaat yeri revakı mermer korkulukları Bursa kemeri dekorludur.

Kesme teş ile örülmüş olan minaresi, son cemaat yerinin sağ tarafında olup kapısı cami avlusuna açılır. Klâsik tip olan minarenin şerefesi mukarnas dekorludur. Yalnız klâsik cami minarelerine nazaran daha kalın ve basık görünüşlüdür.(1) Res. 18.

Cami içten de kare bir plân göstermektedir. Kubbeye intikal pandantiflerledir. Kemaleddin'in yaptığı bu pandantifli cami tek örnektir.

Kubbe kasnağında 16 pencere vardır. Bunlar klâsik Türk kemerli pencerelerdir. Mihrap duvarında mihrabın iki yanında birer klâsik kemerli pencere, mihrap duvarının üst pencereleri ise ortadaki kemerli yanlardaki yuvarlak üç pencere vardır. Bu üçlü pencerenin alt kısmında ise beştane klâsik kemerli pencere bulunmaktadır. Res. 19.

Sağ ve sol duvarlarda alt beden duvarlarda üçer üst duvarlarda ise mihrap duvarının aynıdır.Bu suretle Bostancı camii, kasnakdakiler de dahil olmak üzere tam 48 pencere ile aydınlanmaktadır.

Caminin içi renkli kalem işleriyle bezenmiştir. Res. 20 Pencere kenarları ve alınlıkları rumî ve palmet dekorlu spiral kıvrık dal_

---

(1) Eyice, Semavi. İstanbul Minareleri Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, İstanbul 1963,Sayfa 76

larla süslenmiştir. Bunlarda zemin açık mavi olup çiçekler etrafı siyah konturlarla çizilerek beyaz bırakılmıştır. Beyaz çiçeklerin orta tomur_ cukları kiremit kırmazısıdır. XVI. yyıl kumaş desenleri burada aynen kopya edilmiştir. Pencere alınlıklarında ise zemin rengi gri ve yine açık mavi olarak içten dışa doğru sıralanmıştır. Kubbe ve kasnaktaki pencere kenarlarıda rumi ve palmet dekorlu çiçeklerle bezenmiştir.Res.2 Üst duvar pencereleride yine aynı şekilde tezyin edilmiştir. Res. 22.

Mihrap som mermer olup klâsik Türk mihrabının tipik bir örneği_ dir. Ukarnos ve stolokfitlidir. Çok temiz bir işçiliği vardır. Baklava ve mukarnas dekorlu kısımdan lotus ve palmet dekorlu akroter sıası mih_ rap alınlığını teşkil etmektedir. Res.23 Mihrap kitabesinde "Yüzünü Mescid'i Haram'a Çevir". yazılıdır. Mihrabın iki yanında birer büyük pirinç şamdan vardır. Res. 24.

Minber tahta oymalıdır. Mihrap alınlığındaki akroter sırası ay_ nen mermer gibi mihrapda da işlenmiştir. Res. 25.

Vaiz kürsüsü de ahşap olup, caminin zemini de 1962 yılında yeni halılarla döşenmiştir.

İki katlı ve ahşap olan kadınlar mahfiline camiin içinden, sağ maksureden çıkılır. Res. 26 Maksurelerin kenarları mermer, ortları kır_ mızı malta taşı ile döşelidir. Her iki maksurenin yan korkuluğu tah_ tadan oymalıdır.

Caminin avlusu demir parmaklıklı bir düver ileçevrilmiş olup dört kapısı vardır. Res.27. Cami ile beraber Bostancı İlkokuluda aynı

avlu içinde inşa edilmiştir.Avludaki şadırvan sonradan yapılmıştır.Res28

Son cemaat yerinin sağ tarafında iki ayaklı üç musluklu bir mer_ mer tekne, mihrab duvarı önünde de iki musalla taşı vardır. Avluya a_ ğaçlar dikilerek çiçek tarhları tanzim edilerek yeşilliğin göze ve ruha huzur vermesi sağlanmıştır.

Caminin inşasından çok sonra imam ve müezzin meşrutası olarak birer katlı iki beton ev yapılmıştır. 1954 yılında da "Bostancı Kuloğlu Camii Yaşatma ve Geliştirme Derneği" kurulmuştur.

Avlunun tanzimini,şadırvanı, son cemaat yerinin camekân muhafa_ zası altına alınmasını, musalla taşlarını bu dernek sağlamış, yaptırmış_ tır. Bu işler içinde 80.000 lira kadar bir para sarfedilmiştir.

BAKIRKOY (Kartaltepe) CAMII

Bakırköy Camii, Kartaltepe semtinde yapılmıştır. Banisi, Emine Hatundur.(1)

Caminin son cemaat yerinin üstündeki kitabesinde 1331 tarihli bir kitabesi bulunmaktadır. Bu kitabede "Melekler,İbadet hücresinde (mihrapda) dua etmekte olan Zekeriya'ya seslendiler" yazılıdır. Hatat Hakkı Altınbasar tarafından bu kitabe yazılmıştır. Res. 29

Cami dört taraftan kapısı olan bir avlu içinde yapılmıştır. Cami kefeki taşından yapılmış olup tak kubbeli ve tek minarelidir. Res.30

Cami dıştan kare planlı olup tromplu cami tipindedir. Kubbenin etrafını 8 tane köşe kuleleri yükselmektedir.

İkisi yuvarlak ikisi köşeli mukarnas başlıklı destekler üzerine beş sivri kemerli ve üzerinde üç kubbe konmuş son cemaat yeri bulunmaktadır. Son cemaat yeri sonradan camekânla örtülmüştür.Son cemaat yerinin korkulukları mermerden olup Bursa kemeri şeklindedir. Res. 31

Cami içten trompların köşelerine konan 8 mukarnas başlıklı paye ile 8 gen plân arzeder. Kubbeye geçiş tromplarladır. Böylece camii içi daha ferah olmuştur. Payeler klâsik Türk devrinin ufak bir örneğidir.

Kubbe kasnağında 16 pencere bulunmaktadır. Mihrap duvarında mihrabın iki yanında birer pencere bulunmaktadır. Sağ ve sol duvarlarda bi_

---

(1) Öz,Tahsin.Bakırköy Camii. İstanbul Camileri Cild.1 Sayfa 94

rer,son cemaat yerine açılan yerde ise birer pencereden hepsi otuzdört pencere bulunmaktadır.

Mihrap mukarnaslı olup som mermerden yapılmıştır. Bebek ve Bostancı camiimihrabıyle aynıdır. Bununda lotus ve palmutlu akroteri mihrap alınlığını teşkil etmektedir. Mihrap alınlığındaki kitabede "Yüzünü Mescid-i Haram'a çevir" yazılıdır.

Tek katlı olan kadınlar mahfilineahşap bir merdivenle sol maksureden çıkılmaktadır. Maksure korkulukları ahşaptır. Cami zemini kırmızı malta taşı ile kaplıdır. Kubbe, tromplar, kemerler ve pencere kemerleri renkli kalem işleriyle süslenmiştir. Rumi ve palmet dekorlu spizal kıvrık dallar tazyiei motifleri teşkil etmektedir. Renkler Kırmızı, açık yeşil, açık mavi, çividi mavi, kiremit kırmızısı dır. XVI. yyıl renk ve desenleri hakimdir.

Bugün, halen bu kalem işleri aslına uydurularak boyanmaktadır. Res. 33

Caminin içine iskele kurulmuş bulunmaktadır. Res. 34

KÂMERHATUN CAMİİ

Kâmerhatun Camii Beyoğlunda İngiliz Sefarethanesi arkasında cad_ de üzerinde bulunmaktadır.

Şimdiki camiinin yerinde eskiden cami bulunmakta imiş. Eski cami Yavuz Sultan Selim'in dadısı Kâmerhatun tarafından yaptırılmıştır. Ta_ rihi kesin olarak bilinmemektedir. (1)

Dışarı taşkın mihrabı ile minare kaidesi arasında,caddede Kâmer Hatun'un yeniden yaptırılmış olan mermer bir lâhdi bulunmaktadır. Fakat üzerindeki kitabede tarihinde yanlışlık olduğu belirtilmektedir. Res.35

Bu cami 1330 hicrî 1911 milâdî tarihinde Vakıflarca Mimar Kemâled dine yeniden yaptırılmıştır. Kemâleddin Bey de az çok aslına sadık ka_ larak camiyi yeniden yapmıştır.

Caminin cıvarında eskiden bir aynalı çeşme bulunmakta idi.Bu çeş_ me yeniçeri ağalarından 3 tuğ ile çırağ ve sonra sadrazam Gürcü Ismail Paşanın hayrıdır. Gürcü Ismail Paşa Tophane soyundandır. İsmail Paşa, Şâir Mehmet Paşa üzerine 1144 Rebiülevvelinde Yeniçeri ağası olup da_ ha sonra vezir olmuştur. 1145 Muharreminde Rumeli eyâleti verildiğinde Kul Kethudası Abdülbaki Ağa yerine ağa oldu. (2)

---

(1) Oz,Tahsin,Kâmerhatun Camii,Istanbul Camileri Cild 2,Sayfa 34

(2) Hafız Hüseyin,Eyvansarayı. Kâmerhatun Camii.Hadikat-ül Cevami Cild.II,8

Cami muayyen bir plân şekli göstermemektedir. Dikdörtgen bir ya_ muk şeklinde olup duvarları kargir çatısı ahşaptır. Düz bir çatısı var_ dır. Mihrap köşeli olup dışarı taşkındır. Taşkın mihrabın üstündeki kitabede ise şu yazılıdır. " Kitabını oku ! Bugün sana bir mühasip ola_ rak kendin kafidir.(Ahiret günü için) " . Resim. 36

Dışa taşkın mihrapla aynı hizada kalın gövdeli mukarnas şerefeli cami minaresi yükselmektedir. Bu minare kısa ve bodur olmakla beraber klâsik Türk minare tipinin tipik örneğidir. (1)

Cami dış görünüş itibarı ile klâsik dekorludur. Klâsik kemerli penceresiyle,kemerler arası ve mihrap üstü XVI. y.yıl Kütühya çinileri_ nin geç devirde yapılmış örnekleriyle,baklava sırası sonra mukarnaslı saçak kısmı ve üstünde lotus palmeften akroter sırasıyla tipik XVI. y.yl klâsikş Osmanlı cami örneklerine benzemekte olup aynı özellikleri taşı_ maktadır. Res. 36

Minarenin sağındaki dar ve ince bir koridordan cami avlusuna gi_ rilmektedir. Res. 37

Camiye giriş arka kısımdan mihrabın tam karşısındaki kapıdan ol_ maktadır. Son cemaat yeri olmadığından giriş kısmı sonradan cemakanla kapatılmıştır. Kapıdan dar bir mekana girilmekte, buradan soldaki mer_ divenden üst kattaki kadınlar mahfiline çıkılmaktadır. Res. 38 kadınlar mahfili L şeklinde galeri halindedir. Galeri balkon aşağıdan ahşap des_

---

(1) Eyice,Semavi. İstanbul Minareleri.Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I. İstanbul 1963 Sayfa 76

destekler üzerine oturmaktadır.

Caminin tavanı ahşap olup,geometril desenli sade bir motifle tezyin edilmiştir. Ortadan bir büyük avize sarkmaktadır. Res. 39

Mihrabın iki yanında birer düz silmeli pencere bulunmaktadır.Üstteki kemerli pencereler ise alt pencerelerin devamı gibidir. Alttaki pencere ile üstteki pencere birbirini bütünlemektedir. Klâsik devrin tipik örneğini teşkil eder. Bu mermer kemerli pencere rövêleri alt ve üst pencereleri içine almaktadır. Yalnız,iki pencere birbirinden,düz bir silme ile ayrılmaktadır. Böylece klâsik Osmanlı devrinde olduğu gibi Neoklâsik mimaride de boyuna hatlar enine silmelerle bölünmüştür.

Mihrap duvarının sağında ve solunda birer pencere bulunup bunlardan sağdaki kapatılıp kör pencere halindedir.

Caminin bütün duvarları renkli kalem işleriyle tezyin edilmiştir. Bunlar panolar halindedir. Panolar ince bordürlerle birbirlerinden ayrılmışlardır. Res. 40

XVI. y.yıl klâsik Osmanlı devri kumaş desenlerinin motiflerinden örnek alınarak yapılmış bu panoların örnekleri sonsuzluğa uzanmaktadır. Zemin sarı üzerine siyah konturlarla ayrılmış açık mavi çiçekler bulunmaktadır. Res. 41

Kadınlar mahfiline çıkan mermer merdivenli kısım dıştan; dışa taşkın olup kule şeklindedir. Aynen Yavuz Sultan Selim'deki Hamidi Medresesi merdivenleri de bu şekildedir.

Mihrap; Kemaleddin'in diğer camilerinde olduğu gibi aynıdır. Mihrap alınlığına baklava motifli kısımdan lotus ve palmetli akroten kısmı teşkil etmektedir. Bu akroter sırası caminin dış kısmında da vardır.Mihrap mukarnasları ve akroter altın yaldızla boyanmıştır. Res. 42

Mihrap kitabesinde " Yüzünä Mescid-i Hanam'a Çevir" yazılıdır.Res Res. 43

Minber ahşap olup tahtadan geometrik şekiller oyulmuştur.Res. 44

SULTAN REŞAT TÜRBESİ

Eyüpte dir. Yine M. Kemaleddin'in eseri olan Reşadiye mektebinin bitişiğindedir. Res. 45

Türbe, dıştan ve sekizgen bir plân gösterir. Kapalı türbedir. Türbenin cephesi abidei bir görünüşe sahiptir. Mukarnas başlıklı iki sutuna dayanan atnalı sivri kemerli kısmından giriş kapısı açılmıştır. Kapı alındığında ayet kitabesi kabartma harflerle yazılmıştır. Rse. 46 Kapı alınlığının üstündeki dikdörtgen çerçeve içinde ise "Bismillahirrahmanirrahim" yazılıdır. Türbenin sekiz köşesinde kubbeye doğru sekiz silindirik sütun yükselmektedir.

Türbenin dört köşesinde yarım kubbeler bulunmaktadır. Yarım kubbelerin örttüğü mekanlar birer kapıyla türbenin içine açılmaktadır. Bu odaların duvarlarında 2 şer pencere bulunmaktadır. Böylece bu odalara aydınlık sağlanmaktadır.

Türbenin duvarlarının altta sekiz yüzeyde birer pencere açılmıştır. Bu pencere alanlıkları rumî ve palmet dekorludur. Aynen cami mihrap alınlıkları burada kendini gösterir. Yüksek duvarların üst bitim yerinde palmet dekorlu mazgal dişleri türbeyi çepeçevre dolaşır.Lotus ve palmet dekorlu akroter sırası burada da kendini göstermektedir.Res.47 Kubbe kurşun ile kaplanmıştır. Türbenin etrafını çepeçevre mermer Bursa kemerli korkuluk çevirmektedir. Bu korkuluk M.Kemaleddin'in camilerinde son cemaat yerinde de vardır. Res. 48

Türbe kesme taştan yapılmıştır. İki sıra kesme taş kaide üzerine oturmaktadır. Türbeye giriş merdivenle olmaktadır.

Türbenin içi ve yan odalar baştan başa çinilerle kaplıdır. Bunlar örnekleri XVI. arsa dayanan, geç devirde yapılmış Kütahya çinileridir.

Duvarları kaplıyan çiniler panolar halindedir. Bu panolardaki dekorlarm altenatif olarak sıralanmıştır. Giriş kapısının üstünde iki aynı örnekli pano mevcuttur. Burada beyaz zemin üzerinde kahverengi dallar ve mavi çiçekler bulunmaktadır. Bunlar erik ağaçlarıdır. Diplerindede karanfiller bulunmaktadır. Res. 49

Bu panoların üstünde kitabe frizinde ise mavi zemin üzerinde beyaz harflerle "(Ey ruh) Allah senden memnun sende Allah'tan memnun olarak rabbina dön. (Ey ruh) kullarım arasına gir ve sende cennetime gir. Yüce olan Allah doğru söylemiştir" yazılıdır. Res.50

Bu çiniler XVI. y.yıl Osmanlı çinilerinin bütün özelliğini taşır Naturalist çiçekler, yapraklar, dallar burada hakimdir. Lâle karanfil, gül, narçiçekleri bütün çinilerde kendini gösterir.

Panoların bördürleri rumî kıvrık dal ve rozet şeklindeki çiçekle doldurulmuştur. Kapının iki yanındaki büyük panolarda spiral kıvrık dallar küçük yaprak ve çiçekler, bunlar arasında ise stilize edilmiş bir selvi ağacı bulunmaktadır. Res. 51 Aynı örnekleri İstanbul, Yeni Camii Hünkâr kasrı çinilerinde (1663) görüyoruz. (1)

---

(1) Aslanapa,Oktay, Anadolu Türk çini ve keramik sanatı. Res. 58

Pencere kenarındaki panolarda ise bir vazo içinden fışkıran kıv_ rık dal ve palmetler,gül,karanfil ve nar çiçekleri bulunmaktadır. Kır_ mızı,patlıcan rengi ve leylak rengi kullanılmıştır. Res.52

Aynı örnek daha grift bir şekilde İstanbul Takkeci cami çinile_ rinde (1592) bulunmaktadır. (1)

Yine aynı şekilde diğer bir pano İst. Üsküdar Atik Valide Cami çinileriyle (1583) ayni örneği taşımaktadır. Res. 53

Diğer panolar; Yine bir vazodan fışkıran palmetler ve dallar sti_ lize edilmiş nar çiçekleri ve güller bulunmaktadır. İkinci panoda ise kıvrık dallar erik çiçekleri,üzüm salkımları ve ortada stilize edilmiş bir selvi ağacı, tepesi üç dilimli olup adeta lâle motifini andırmak_ tadır. Res. 52

Yan odalara giriş kapısının üstünde de birbirine bakan erik çi_ çekleri göze çarpmaktadır. Yan tarafta yine tekrarlanan panolar bulun_ maktadır. Res. 54

Türbenin pencere kemerinin içine açılmış nişlerde çinilerle kap_ lıdır. Üst kısımları rumi palmet ve hatayilerle bezenmiş olup alt kı_ sımlarda palmetler arasında nar çiçekleri yer almaktadır. Renkler ise beyaz zemin üzerine mavi,yeşil kırmızıdır. Yeşilin bütün tonlarızkul_ lanılmıştır. Res. 55-56

---

(1) Aslanapa,Oktay. Anadolu Türk Çini ve Keramik Sanatı Res. 52

Yan odalarda ise kubbe ve pandantiflerde altın yaldızlı, renkli kalem işleri göze çarpmaktadır. Altın yaldız çok bol kullanılmıştır. Rumî ve palmet dekorlu kubbe yer yer rutubetten boyaları dökülmüştür. Res. 57

Kubbe kasnağını iki friz çevirmektedir. Birincisi geometrik desenli, ikincisi friz ise rumi ve palmetlerle alternatif şekilde sıralanmış dekorlar teşkil eder. Pandantifte ortada geometrik şekilli grift süsleme rozet şeklinde yer almaktadır. Res. 58

Türbenin içinde üç tane sanduka bulunmaktadır. Bunlardan ortadaki Sultan Reşat'ın olup yanındakiler oğullarına aittir.

S. Reşatın sandukasının etrafını demir parmaklık çevirmektedir.

Bu demir parmaklık çok güzel işlenmiştir.Adeta tahta oyma gibidir. Çok zarif çok güzel olup nadir örneklerdendir. Res. 59-60

Sultan Reşat Türbesinin; ince ve zarif görünüşüyle, XVI. y.yıl çini örneklerinin başarılı kopyasıyle önemi bir kat artmıştır.

MAHMUT ŞEVKET PAŞA TÜRBESİ

Mahmut Şevket Paşa'nın bu türbesi Şişli'de Abide-i Hürriyet Tepesindedir.Hürriyet Abidesiyle aynı yerdedir.Bu hazire duvarla çevrili olup demir parmaklıdır. Büyük demir bir kapıdan bahçenin içine giril_ mektedir.

Türbe kare planlı olup üç taraftan açıktır. Türbenin kubbesi 4 destek üzerine oturmaktadır. Desteklerin ikisi yuvarlak olup mukarnas başlıklıdır. Diğer ikisi ise dört köşe kesme taş payelerdir. Bu sütun_ lar üzerinde atnalı sivri kemer oturmakta ve üzerinde zarif kubbe yük_ selmektedir. Res. 61

Türbeye üç taraftan 5-6 merdivenle çıkılmaktadır.

Türbenin arka kısmı yarım kubbe ile genişletilmiştir. Bu dışa taşkın kısım köşeli olup üç tane açık pencere nişi vardır. Res. 62

Yarım kubbenin altındaki duvarı çepeçevre kitabe firizi dolaş_ maktadır. Bu kitabe firizinin üstünde bulunan Türk üçgenleriyle yarım kubbeye geçiş dekorlanmıştır. Res. 63

Bu türbe bir aile kabristanı halindedir. Mahmut Şevket Paşa'nın sandukası esas kubbenin altındadır. Diğer iki sanduka yarım kubbenin içinde olup; biri ailesine diğeride oğluna aittir.

Bu sandukalar som mermer olup; lahidlerin üzerine örtülen puşide (örtü) burada mermerden aynen işlenmiştir. Bu puşidelerin üzeri yazı ve rumi palmet ve kıvrık spiral dallarla kabartma ve oymak suretiyle de_

korlanmıştır. Mezar kaideleri baklava dekorludur. Mermerden işlenmiş puşidenin bordürü lotus ve palmet dekorludur. Lahdin baş tarafındaki kitabede " Mahmut Şevket Paşa'nın ruhuna fatiha (1331-75) yazılıdır. Res. 64

Mezarın ortasında ise bir hadis yazılıdır. " Haksız olarak öl_ dürülen şehittir. " Res. 65

Diğer mezar taşında ise şu yazılıdır. Bilki (Allah'tan) başka tanrı yoktur. Muhammed Allah'ın elçisidir. Res. 66

Mahmut Şevket Paşa Türbesi çok zarif abidevi bir yapı örneği gösterir. Canlı, hareketli ahenkli bir görünüşü vardır.

AYAZMA İLKOKULU

Bu mekteb Üsküdar, Doğancılar semtinde Ayazma camii civarındadır. Bu caminin mihrap duvarı tarafında olan bu mektebin yerinde eskiden "Lâleli Sultan Mustafa Hanı Salis İlkokulu" adıyla bir sıbyan mektebi bulunuyormuş. Bu sıbyan mektebi yıkılarak yerine şimdiki okul yaptırılmıştır. Res. 67

Bu bina uzunluğuna gelişmiş dikdörtgen ve asimetrik bir yapıdır. İki katlı bir binadır. Esas girişi güneydedir. Girişe birkaç merdivenle çıkılmaktadır. Giriş kapısı üzerindeki kitabede "Müdafa-i Mülkiye parası ile yeniden yapılan, Ayazma Vakıf İbtidai Mektebi 1333 " yazılıdır. Res. 68 Bu kitabedende anlaşıldığı gibi burada bulunan eski mekteb yıktırılarak Vakıflar tarafından Mimâr Kemaleddin'e yaptırılmıştır.

Giriş kapısı dar bir koridora açılmaktadır. Bu koridorun iki tarafında sınıflar sıralanmaktadır. Doğu cephesinde avluya açılan iki kapısı daha vardır. Res. 69

Bina kesme taştan yapılmış olup ufak bir yapıdır. Boyuna ve enine konan hatlar birbirini kesmektedir. Klâsik Türk kemerli pencereleriyle Klâsik Osmanlı devrinin mimâri özelliğini taşımaktadır.

Batı duvarının ayrılan üç bölümünden her bölüme üçer pencere açılmıştır. Bu her üç pencere bir odaya tekabül etmektedir. Birinci kattaki pencereler klâsik sivri kemerli olup, ikinci kat pencereleri düz silmelidir. Res. 70

Batı cephesinin sade ve yeknesak görünüşüne karşılık doğu cephesi oldukça hareketli görünüşe sahiptir. Bu cephede dışarı taşkın aks da altda ve üstte üçer pencere açılmıştır. Diğer kısımlarda ise birer pencere bulunmaktadır. Res. 71 - 72

Bu bina kendi ölçüleriyle oldukça mütevazi ve ufak sade bir yapı olup çevrenin okul ihtiyacına az da olsa bir katkıda bulunabilmektedir.

BOSTANCI ILKOKULU

Bostancı'da Vükelâ caddesinde, Bostancı camii avlusunun içindedir 1914-15 yılında Evkaf Nezareti tarafından masrafı Kuloğlu (Sarayın çamaşırcıbaşısı Kuloğlu Mustafa Bey) akarından karşılanarak Bostancı camii ile birlikte yaptırılmıştır. Once bir kız mektebi olarak açıldı, sonra ilkokul oldu. (1) 1924 yılında Vakıflır idaresi okulu Milli Eğitime devretmiştir.

Mektebe caminin doğu avlu kapısından girilmektedir. Res. 73 Mekteb uzunluğuna gelişmiş dikdörtgen bir yapıdır. Giriş kapısı iki yanında altta sivri kemerli üstü düz silmeli ikişer pencere açılmıştır. Iki katlı bir binadır. 5 dersanesi vardır. Batı kısma sonradan yemekhane ilâve edilmiştir.

Okulun güney kısmı cami avlusuna bakmaktadır. Ayrıca bir kapı bu avluya açılmaktadır. Fakat şimdi kapatılmıştır. Res. 74

Okulun kuzey cephesine çok pencere açılmıştır. Aynı Ayazma ilkokulunda olduğu gibi burada da her dershaneye altta sivri kemerli üstte düz silmeli üçer pencere açılmıştır. Res. 75

1960-61 yılında 5 dershaneli idi,çift tedrisat yapılmaktaydı. Bir ilkokul öğrencisini tatmin edecek bir kütüphaneye sahip,bir yavrukurt oymağı,yoksul çocuklara yardım teşkilâtı bulunuyordu. Giyimi kuşamı ile 40 çocuk himaye ediliyordu. (2)

---

(1) Göktürk,Hakkı. Bostancı ilkokulu:Ist.Ansiklopedisi.Cilt.6,Sayfa 3001-2

(2) Göktürk,Hakkı. Bostancı ilkokulu Ist.Ansiklopedisi. Cilt.6 Sayfa 3002

REŞÂDİYE MEKTEBİ

Eyüp'de Sultan Reşat Türbesinin bitişiğindedir. Sultan Reşat Türbesiyle aynı zamanda yapılmıştır. Bir rivayete göre; Sultan Reşat "Ben öldüğüm zaman yattığım yerden çocukların sesini işiteyim" diye bu mektebi yaptırmıştır.

Okulun giriş kapısı güneydedir. Kuzey cephesi Haliç'e bakar. Deniz kıyısındadır. Batı duvarı ise Reşat Türbesine bakmaktadır.

Okul, iki katlı bir binadır. Altta dıştan görünmeyen bodrum katı vardır. Res. 76

Giriş kapısının iki yanında birer sivri kemerli pencere vardır. Üst katta ise üç düz silmeli pencere bulunmaktadır. Bu pencereler horizontal ve vertikal hatlarla birbirinden ayrılmıştır. Bu bina kargir bir yapı olup tavanları ahşaptır. Merdivenler ise mermerdir.

Giriş kapısından girince antre şeklinde bir boşluk gelmektedir. Buradan tekrar bir kapı ile esas binanın içine girilmektedir. L şeklinde bir koridoru vardır. Bu koridor batı tarafına dolanmaktadır. Ve koridorun etrafında alt katta üç dershane vardır. Üst kata mermer merdivenle çıkılmaktadır. Merdiven giriş kapısının tam karşısına rastlamaktadır. Merdivenin bir tarafında demir korkuluk koridora bakan tarafı ise yekpare duvardır. Bu duvar ve alt katta bulunan iki paye ve yan duvarlara bitişik iki yarım payeler arası atılmış düz atkılar üzerine ikinci kat zemini oturmaktadır. Bu yekpare duvarın monotonluğu ve sağır-

lığını kaybetmesi için altta üç,kademeli ve sivri kemerli pencere boş_ luğu, üstte ise yine sivri kemerli fakat üçü aynı boyda pencere boşlu_ ğu açılmıştır. Hem bu suretle gerek alt kattaki koridor gerekse üst kattaki koridor merdiven başındaki pencerelerden gelen ışıktan aydınlan makta me böylece koridorların aydınlığı sağlanmaktadır.

Merdivenden ikinci kata çıkınca tam karşıda kapının üst kısmına rastlayan yerde müdür odası,sağında muavin odası, solunda ise muhasebe bürosu ve kütüphane bulunmaktadır. Yan duvarda ise öğretmenler odası bulunmaktadır. Üst katta yine alt kat plânı gösterir. L şeklinde kori_ dor ve etrafında 4 dershanesi vardır.

Bu L şeklinde koridorlar nihayette altıgen bir mekânla nihayetle nir. Burada altta ve üst katta birer oda vardır. İçten ve dıştan 6 gen olan bu mekânın üstü yine 6 gen konik bir kubbe ile örtülmüştür. Kubbe kurşun ile kaplı olup alemi de vardır. Alt katta ve üst katta her kö_ şegende birer sivri kemerli pencere bulunmaktadır. Res. 77

Kemalettin bu mektebi yaparken bu kubbeli mekânı mescid olarak yapmak suretiyle eski ananevi medrese formunu burada yaşatmıştır.Res.78

Koridorların alt kattaki pencereleri sivri kemerli olup üst kat pencereleri ise düz atkılıdır. Doğu cephesine bakan bu koridorların alt katta bahçeye açılan bir kapısı vardır ve burada dışarı taşkın kı_ sımda W.C. ler yer almaktadır.

Okulun batı cephesi Sultan Reşat Türbesine bakmaktadır. Sade bir görünüme sahiptir. Bu kısımda dershaneler yer almaktadır. Her sı

nıfta üç pencere bulunmaktadır. Alttakiler sivri kemerli olup üstteki_ ler ise düz atkılı pencerelerdir. Aynen Bostancı ilkokulunun kuzey cep_ hesinde ve Ayazma ilkokulunun ise batı cephesinde olduğu gibi.

Bu mektebde yine klâsik özellikleri üzerinde taşıyan ve eski medrese formunu yaşatan bir yapıdır. Res. 79

Okulun doğu cephesi ise çok hareketli bir görünüşe sahiptir. Res. 80 Resimde görülen yuvarlak kısım merdivendir. Kemerli pencere ortadan düz silme ile iki kısma ayrılmıştır. Yanlarda görülen altta ve üstte iki uzun pencere salonu aydınlatmaktadır. Bu salon L şeklinde Haliç'e doğru uzanmaktadır.

Reşadiye mektebi 1924 yılına kadar ilkokul olarak 1924-1956 a_ rası ortaokul 1956- dan sonra ise lise olarak kullanılmağa başladı . Şimdi lisede kız-erkek karışık okumaktadır.

Eyüb'ün merkezi yerinde olması dolayısıyle gerek öğretmenlere gerekse öğrencilere gelip gitmek çok kolay olmaktadır.

MEKTEB-I KUZÂT

Maliye'den Süleymaye'ye giden yol üzerindedir. Bugünkü Üniversi_ te kütüphanesidir.

Bu bina 1912-13 yıllarında yapılmaş, 1922 yılında ise E.H.Ayverdi tarafından çatısı aynen muhafaza edilerek tamir edilmiş ve Darülfunun olmuştur. Res. 81

Bu üç katlı binanın giriş kapısı üzerindeki kabartma kitabe 1922 yılında konmuştur. Burada şu yazılıdır. "Istanbul Darülfunu Üniversitesi Adaletle hükmetmek farzların (dini vecibelerin) en önemlilerinden biri_ dir. (Ayet mali).İnsanlar arasında hüküm verdiğinizde adaletle hükmet_ menizi Allah emreder." Res. 82

Üç katlı olan bina muntazam kesme taştan yapılmıştır. On cephesi çok mütenasip bir görünüm arzeder. Dikey olan hatlar,enine silmelerle hareketlendirilmiştir. Renkli bir havaya sahiptir. Tam ortada giriş ka_ pısı vardır. Kapının sağında ve solunda kemerli pencere vardır. Kapının üstünde ikinci katta ise üç kemerli pencere vardır. Üst katta ise pen_ cereler aynen tatbik olunmuş yalnız pencereler düz silmedir.

Cephenin orta kısmının sağı ve solu aynı simetrik esasa göre ya_ pılmıştır. Bir ve ikinci katlarda 3 er kemerli pencere üçüncü katda ise 3 er düz silmeli pencere yer almıştır.

Kemerli pencerelerin sivri kemerli kısımları düz silmelerle esas kısımdan ayrılmış böylece pencere alınlıkları sabit pencere ilekkaplan_ mış olup alt pencereler açılır kapanır vaziyetdedir.

Mektebin güney cephesi ise aydınlığa bakmaktadır. Bu cepheye pencere açılmamıştır. Yalnız merdivenlere altta sivri kemerli kademeli üç pencere üst katta ise yine kademeli olarak üç pencere açılmıştır. Bu pencerelerin alt kısımları kademeli olup üst çatıya yakın kısımları aynı hizadadır. Res.83

Batı cephesine ise hiç ehemmiyet verilmemiş olup çok yeknesak bir görünüşe sahiptir. Alt katta sağda 5 li kemerli pencere vardır.Sol tarafa ise üst katta bulunan ikili pencere açılmamıştır. En üst kat ise yine sağda beş sol da iki düz silmeli pencere vardır.

Kuzey cephesine ise dört sıra üçlü pencere açılmıştır. Pencere şeması öbür cephelerdeki gibi tatbik edilmiştir.

Bina plân olarak asimetriktir. Birinci hariç, ikinci ve üçüncü kat plânları aynıdır.

Giriş kapısından antreye girilmektedir.Bu antreden 4-5 merdiven_ le koridora çıkılmaktadır. Bu merdiven başında iki yuvarlak sütun üstü_ ne atılmış 3 sivri kemer vardır. Ikinci kat mermer merdivenine ise yi_ ne kemerli bir kısımdan geçilerek geçilmektedir. İkinci katta hemen merdiven nihayetinin sağında bir oda vardır. Koridor sağ tarafa doğru yani ön cepheye doğru L şeklinde uzanmaktadır. Bu koridorun bir tarafı aydınlığa bakmaktadır.ve buralara aydınlık olması için pencere açılmış_ tır. Diğer tarafta ise sırayla üç oda yer almaktadır. Bu odalar ön cephede sıralanmıştır.

Bu binanın tavanı ve çatısı aslına sadık kalınarak 1922 yılın_ da E.H.Ayverdi tarafından tamir görmüştür.

Dışarda çatının saçağında renkli kalem işleri vardır. Mavi kır_
mızı vebeyaz renkler kullanılmıştır. Motifler ise Osmanlı çini deseni_
nin aynıdır.

Bu yapım sivri kemerli pencereleriyle,kemerler arasındaki üç_
genlerde bulunan rozet ve kabaralarla rumi ve palmet dekorlarıyla ti_
pik bir klâsik devir özelliğini taşır. Res. 84

HAMİDİ EVVEL MEDRESESİ

Sultan Selim camii cıvarındadır. Yüksek ve açıklık bir yere yapılmıştır. Res. 85

Bu medrese hicrî 1194 milâdi 1780-81 tarihinde I.Abdülhamit devrinde kütüphane ve medrese olarak beraber yapılmıştı. Bir zelzele neticesi yıkılan binayı mimâr Kemaleddin yeni baştan yapmıştır. Yapıldıktan sonra Cumhuriyet Kız Lisesi olarak orta ve lise öğretimiyle öğrenime başlamıştır. 1949 da ise Sultan Selim Kız Enstitüsü adıyle enstitü olmuştur. Bugün halen Kız Enstitüsü ve Akşam Sanat Okulu dur.

Esas giriş güneydedir. Giriş kapısı üzerindeki kitabede " I.Abdülhamid Han Medresesi 1194 " ifadesi siyah zemin üstüne sarı yaldız ile yazılıdır. Res. 86

Bina iki katlıdır. Kesme taştan yapılmıştır. Altta bir de bodrum katı vardır. Aslına sadık kalınarak yaniden yapılmıştır. Bina simetrik bir görünüşe sahiptir. Iki köşeli U şeklindedir. Res. 87
Alt katta sivri kemerli pencereler açılmıştır. Üst katta ise düz silmeli pencereler yer almaktadır. Pencereler koridora açılmaktadır.Res.87
Mektebe cami tarafından giriliyordu. Fakat bir takım şikâyetler olduğundan giriş kısmı bir duvarla kapatılmış ve bahçe meydana getirilmiştir. Giriş ve çıkışlar buradan olmayıp kuzey cephesinden merdiven kulelerinden birer kapı açılarak oradan olmaktadır. Res. 88

Binanın gerek ön gerekse arka cepheleri enine ve boyuna silmelerle bölünmüş, alt kat pencereler ise düz silmelerle biribirinden

ayrılarak cephe monotonluğunu kaybetmiş oldukça hareketli bir görünüşe sahip olmuştur. Kuzey cephesindeki köşegenli dışarı taşkın merdiven kuleleri binaya ayrı bir hava katmıştır. Res. 88
1947 zelzelesinde binanın sol kolu yıkılmış tekrar yeniden yapılmıştır. Fakat pek uydurma bir şey olmuştur. Res. 89

Binanın iç görünüşü çok sadedir. Aynı zamanda çok basittir. Çift L şeklindeki koridorların etrafına odalar sıralanmıştır. Dershaneler kuzey cephededir. Yüksekte olduğu için çok güzel penceresi vardır. Birinci ve ikinci kat plânları aynı olup bodrum katında da bir değişiklik yoktur. Yeni tamir yapılan yerde öğretmenler odası müdür odası ve büro bulunmaktadır. Diğerv odaların hepsi dershane olarak kullanılmaktadır. Bodrum katında ise kantin,yemekhane ve kalorifer dairesi bulunmaktadır.

Binanın giriş kapısı üstündeki saçak kısım içi renkli kalem işi ile dekorludur. Burada rumi ve palmet,kıvrık dallarla dekorlu bir halı deseni mevcuttur. Res. 90

Sivri kemerli pencereleriyle,geniş saçaklarıyle ve rumi,palmet dekorlu tezyinatıyle klâsik devrin özelliğini taşımaktadır.

GAZİ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Gazi Eğitim Enstitüsü Ankara'dadır. 8 Ağustos 1927 de temeli atılmış 1929 da tamamlanınca Orta Öğretmen okuluna uygulama okulu görevi gören bir ilköğretmen okulu ile birlikte göreve başladı. Adı da Atatürk'ün izniyle Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü oldu. Res. 91

Bina betonarme bir yapı olup beş katlıdır. Bu bina birçok maceralara uğramıştır. Ecnebi mimarlardan ilk defa gelen biri Ankara'ya varınca Kemalettin'in o zaman daha yeni başladığı Gazi Terbiye binasını binbir tenkidlerle hırpalamak istedi. (1) Kemalettin ise maddi ve manevi olarak bağlanmış olduğu bu binayı bırakamazdı. Istenilen tadilatı istemiyerek yapmağa mecbur oldu. Böylece binada güzelliklerinden ve asaletinden birçok şey kaybetmiş oldu. Bununla beraber bugünkü haliyle bile Ankara'nın en başta duran binalarından birisidir.Bu karışık durumlar Mimar Kemâlettin'i ziyadesiyle üzmüş, çok ıstıraplı günler yaşamıştır. O zamanın maarif vekili Mustafa Necati Bey Kemâlettin'e destek olarak onun binasını tamamlamasını sağlamıştır.

Bina çok değişik bir görünüşe sahiptir. Büyük bir bahçe içinde yapılmıştır. Giriş kısmı mukarnas başlıklı altı sütuna oturmuş yuvarlak kemerli kısmından binaya girilmektedir. Bu kemerli kısım ikinci

---

(1) Çetintaş,Sedat: Mimar Kemâleddin Mesleği ve Sanat Ülküsü.Güzel Sanatlar Dergisi Sayı 5, Sayfa 169

katı içine alıp üçüncü kata kadar uzanmaktadır. Üçüncü katta ise bir galeri bulunmaktadır. Bu galeri balkonda iki çift sütunlu 6 sıra sütun çevrelemektedir. Sütunlar kefeki taşı olup başlıkları mukarnaslıdır. Üçüncü katın üstünde balkonlu bir çekme kat yer almaktadır. Çok basit bir görünüştedir. Çekme katın ortasında çatıda köşegenli bir mekân üzerine bir ufak kubbe oturtulmuştur. Res. 92

Girişin iki yanında dışarı taşkın dört köşe kule kısımlardan merdivenle üst katlara çıkılmaktadır. Bu kısmın üstü çift meyilli kırık bir çatıyla örtülmüştür.

Bina enine ve boyuna hatlarla hareketlendirilmiş simetrik olan görünüşünün ağırlığı böylece ortadan kalkmıştır.

Yuvarlak yayvan pencere kemerleri kullanılmıştır.

Binanın doğu ve batı cepheleri aynı görünüştedir. Bu cephelerde bir sağır kemerli kısım onun yanında tek sütunlu çift yuvarlak kemerli bir boşluk kısmı vardır. Daha sonra üçlü pencere gelir ve aynı şekilde devam eder. Bu cephede simetriktir. Sütun başlığı stelaktitlidir. Res. 93

Binanın arka kısmından dört sütunlu beş yuvarlak kemerli dışarı taşkın kısımdan içeri girilebilen bir kapı açılmıştır. Res. 94

Dikdörtgen bir plâna sahiptir. Çok değişik ve karışık,enine simetrik bir yapıdır. Kapıdan girince uzun ve darvbir koridor bir baştan bir başa uzanmaktadır. Bu koridorun iki tarafında odalar yer almakta-

dır. Ortada büyük bir avlu bulunmaktadır. Birinci katta burası konfe_ rans salonudur. Arka tarafta erkek yatakhaneleri beş tane olup dar bir koridorun etrafına sıralanmışlardır. Koridorun diğer tarafında ise si_ metrik olarak W.C ve banyo sıralanmıştır. Arka ve ön kısımda uzunlu_ ğuna uzanan iki koridoru enine 4 koridor kesmektedir. İkinci kat da yi_ ne aynı plânı arzeder.

Binanın içi oldukça hareketlidir. Hemen girişin karşısında kar_ şılıklı çifter sütun üzerine atılmış yuvarlak kemer bulunmaktadır.Res.95 Sağdan ve soldan merdivenlerle üst kata çıkılmaktadır. Merdiven korku_ lukları demir olup aynen mermer gibi işlenmiştir. Sütun başlıkları klâsik mukarnaslıdır.

Yan cephelerde bulunan sütunlar ise yine stelaktitli olup değişik bir görünüştedir. Res. 96

Gazi Eğitim Enstitüsü stelaktitli ve mukarnaslı sütun başlıkla_ rıyla geniş saçaklı çatısıyla XVI. y.yıl klâsik devrin özelliklerini taşımaktadır. Cami mimarisinde görülen kubbe ise burada süs unsuru o_ larak kullanılmış, estetik bir güzellik vermiştir.

3. VAKIF HAN

Vakıflarda 3. Vakıf Han adıyla kayıtlı olan bu bina Beyoğlu'nda Ağa Hamam civarındadır. Bugün bu bina daire,daire kirâya verilmiştir. Dairelerin bir kısmında vakıfların memur aileleri oturmaktadır.

1922 yılında yapılmış olan bu bina mimari tarz yönünden Barok tarza ve karışık mimari tarzına uygundur. Klâsik unsurların hemen he_ men hiç birine raslanmaz. Res. 97

Kesme taştan yapılmış olan bu yapı dış görünüş itibariyle simet_ rik bir görünüm arzeder. Tam ortadan bir büyük kapı sağda ve soldaki birer dükkân zemin katı teşkil eder.

Zemin katın üstünde asma kat bulunmaktadır. On aks dışarı taş_ kındır. Çıkmadaki pencere düz ve geniş yanlardaki pencereler ise orta_ dakine nazaran daha dardır. Çıkmaların yan taraflarında ise ince uzun birer pencere yer almaktadır.

Birinci katın pencere sistemi aynı olup yanlardaki pencereler balkonludur. İkinci katta ise pencereler yuvarlak kemerlidir. Bu katta balkonlar yoktur. Üçüncü kat ise birinci katla aynı görünüm arzeder. Balkonlu düz pencereleri vardır. Çatı katı ise çok sade ve düzdür.Çatı kat diğer katlardan düz ve kalın bir silmeyle ayrılmaktadır. Res.98

Binanın güney doğu köşesi düzdür ve bu kısma pencereler açılmış_ tır. Doğu cephesinde ise zemin ve asma katlar hariç her katta birer

balkon vardır. Bu balkonların yarısı bir daireye diğer yarısı ise ikinci bir daireye aittir. Bu daireler balkondaki demirden bir güneşle birbirinden ayrılırlar. Balkon korkulukları demirdendir. Çıkma ve balkonlar destekler üzerine oturmaktadırlar. Bu konsollar yuvarlak olup Ampir usûlûbun tipik örnegidir. Res. 99

Bu bina plân itibarıyle uzunluğuna gelişmiş bir yapı. Zemin kat hariç her katta ikişer daire bulunmaktadır. Dairelerde 6 şar oda bir antre, hol ve W.C. banyo bulunmaktadır. Katların doğu cephesindeki üçer odaları aynı olup diğer odaları farklı ölçü ve görünümdedir.

Katları biribirine bağlayan mermer merdivenin demir korkulukları vardır. Merdivenlere açılan pencereler aydınlığı sağlamaktadır.

Giriş kapısının sağında ve solunda iki dükkân vardır.Kapıdan girince geniş bir yerden 2-3 merdivenle koridora geçilmektedir. Bu geniş holden merdivenle katlara çıkılmaktadır. Zemin katın diğer odaları kömürlük olarak kullanılmaktadır. Girişin solunda birkaç merdivenle çıkılan yerde ise kapıcı oturmaktadır.

Katların mutfak kapıları dışarı ikinci ince dar bir merdivene açılmaktadır.

Dairelerin banyo, W.C. ve mutfakları batıya bakmaktadır. Bu cephe dış görünüş itibarıyle ise çok ihmal edilmiştir. Kuzey cephesi ise sağırdır. Yanında başka bina vardır.

Binanın içinde hiç bir süsleme unsuru yoktur. Çok sade yapıl_ mıştır. Dairelerin döşemeleri tahtadır. Tavanlar ise kârgirdir. Mer_ divenler ise mermerdir.

3. Vakıf hanı bütünüyle Mimar Kemâlettin'in yaptığı diğer klâ_ sik tesirli eserlerinden uzak kalmış,Ampir uslûba kaçan daha ziyade karışık bir mimari gösterir.

I. VAKIF HAN

I. Vakif Han Eminönünde Bahçe Kapı'dadır. Vani Efendi Medresesi yıktırılıp yerine yapılmıştır. " Vani Efendi Han " diye de bilinir.

1912-13 yıllarında yapılan bu bina oldukça büyük betonarme bir yapıdır. Bodrum katı, zemin kat,asma kat, 1,2,3. katlar ve çatı kattan ibarettir.

Binanın esas giriş kapısı batı cephesinde olup bu gün bu kapı, hanı işgal eden Yapı ve Kredi bankası tarafından kapatılmış olup giriş ve çıkışlar binanın güneydoğu köşe yuvarlağından olmaktadır. Res. 100

Bina dış görünüş itibariyle çok ahenklidir. Bu hareketli görünümü veren pencere sisteminin yerleşiş şekli ve katlar arasındaki enine ve boyuna birbirini kesen hatlardır.

İki sütun üzerine atılmış üç kemerli kısımdan zemin katına girilmektedir. Bu sütunlar üzerine atılmış olan kemerler asma katın sivri kemerli üç penceresini meydana getirmektedirler.

Zemin kat,dış görünüş itibariyle büyük vitrin pencereleri vardır. Doğuda üç büyük pencere batıda yine aynı güneyde ise ikisi büyük vitrin pencereleri sol köşedeki ise bugün kapatılmış olan diğer bir kapısı vardır. Bu vitrin pencereleri kepenklidir.

Asma katta ise sütunlu kısmın üstü hariç diğer kısımlarda düz pencere vardır. Doğu batı ve güneyde üçer düz pencere yer almaktadır. Yalnız güney doğu köşesinde üç sivri kemerli penceresi bulunmaktadır. Res. 101

Asma kat pencere aralarında üstteki katları taşıyan payandalar vardır.

Birinci kat pencereleri aynı düzende olup düz pencerelerdir. Bu pencereleri içine alan şebekeler 2.kata devam edip,bu katın sivri kemerli pencerelerini meydana getirmektedirler. Birinci ve ikinci kat bu suretle birbirinin tamamlayıcısı durumda olup,bir bütün teşkil etmektedirler.

Üçüncü kat pencere sistemi ise bambaşka olup değişik bir düzeni vardır. Burada son Bizans devrinde gördüğümüz ikili ve üçlü kemerli pencerelere raslamaktayız. Ne varki bu pencere kemerleri sivridir. Bütün pencerelerde üçlü sivri kemerli pencereler iki sıra halindedir. Her üçlü pencere alt kattaki tek pencereye tekabül etmektedir. Güney doğu yuvarlağında ise ikili üç sıra sivri kemerli pencere yer almaktadır.

Çatı katı pencere düzeni ise üçüncü katla aynı olup bu kat biraz içerlek yapılıp önünde balkon vardır.

Geniş saçaklı bir kapısı vardır.

Bu bina plân itibariyle bir köşesi yuvarlak olan kare bir plâı arzeder.

Zemin kat plânı diğer katlardan farklıdır. Esas girişten girildiğinde dar bir antreden geçilip sağdaki kapıdan salona geçilmektedir. Salon U şeklinde olup tavana üç destek üzerine oturmaktadır. U şeklinin ortasını ise asansör boşluğu ve merdiven teşkil etmektedir. Güney doğu köşe yuvarlağından ise çift kanatlı kapı ile yine bu salona girilmektedir.

Ortadaki mermer merdivenlerle diğer katlara çıkılmaktadır. Merdivenlerin aydınlığa bakan kısımlarında sivri kemerli üçer kademeli pencere açılmıştır.

Asma kat plânı ise zemin katla aşağı yukarı aynı olup giriş kapısının üstüne bir oda raslamaktadır. Merdiven boşluğunun etrafında dar ince bir koridor çevirmektedir. Bu koridorun etrafında ise büyük bir salon ve iki oda yer almaktadır. Odalara birer tane pencere açılmıştır. Penceresi aydınlığa bakan tuvalet ve W.C.si vardır.

1,2,3. katlar ise aynı plân şeklini muhafaza etmekte, yalnız büyük salon ince duvarlarla bir birinden ayrılan odalar şeklindedir. Bu odaların kapıları birbirine açılmaktadır. Her odanın koridora açılan kapısı olduğu gibi ayrıca birbirlerine açılan kapıları da vardır. İnce dar U şeklindeki koridorun etrafını böylece on mekân sıralanmıştır. Koridorun iki ucunda ise karşılıklı aydınlığa bakan iki tane tuvalet W.C.si vardır. Bu katın pencereleri düz olup köşe odası hariç her odaya bir pencere düşmektedir.

Çatı katı plânı ise mekân biraz içeri çekilmiş olup zemin kat plânıyla ayna durum arzeder.

Bina süsleme işleriyle çok sade bir yapıdır. Zemin kat mermerdir. Güney doğu köşesinde kırmızı malta taşından yapılmış mukarnas başlıklı iki sütun yükselmektedir. Bu sütunlar üzerine üç sivri kemer atılmıştır. Bu kemerleri ayakları arasına ise üç tane düz dikdörtgen mermer levha yerleştirilmiştir.

Pencere kemerleri arasında ise rozetler süs unsuru olarak yer almaktadır.

Çatı katı önünde ise mermerden işlenmiş bir korkuluk çepeçevre çevirmektedir. Gayet geniş saçaklı çatısı vardır. Kat çıkmalarını taşıyan ayaklar ise mukarnaslı olup gayet güzel işlenmiştir.

Bina bugünkü durumuyla gayet güzel ve kullanışlı bir durumdadır.

2. VAKIF HAN

Bu han Sultanhamam Sandıkçılar caddesindedir.

Dört katlı bir binadır. Kesme taştan yapılmıştır.Zemin kat ise mermerlidir.

Giriş kapısı tam ortadadır.Yüksek sivri kemerli kapının sağında ve solunda iki dükkân vardır. Bina simetrik bir görünüm arzeder. Orta aks dışarı çıkıntılıdır. Dört esas aks vardır. Bu akslar aralarında ikiye bölünmüştür.Ortadaki aksta 1 ve 2 katlarda birer pencere 3. katta ise ikişer pencere yer almaktadır. Yanlarda ise 1 ve 2 katlarda 2.şer, 3.katta dörder pencere yer almaktadır. 1.katın pencereleri düz olup,2 ve 3.katın pencereleri sivri kemerlidir.Res.102

Birbiri arasında bölünen bu akslar enine iki silmeyle üç kısma ayrılmıştır. Böylece bina bir kısım ,2 kısım ve 3 kısım olarak ayrı ayrı inceliyebiliriz. Bina yükseldikçe hareketlenmiştir. Zemin katta tek pencere varken 1.2 katta ikiye ve 3.katta ise pencere sayısı 4 e yükselmiştir. Bu enine ve boyuna birbirini kesen hatlar binanın ağırlığını dağıtmış,oldukça hareketli ve ahenkli bir görünüş vermiştir.

Geniş saçaklı bir çatısı vardır. Çift kanatlı demirden kare bölmeli sivri kemerli bir kapısı vardır. Kapının üstünde kemer ayakları arasına uzanmış mermer levhada 2.Vakıf Han yazılıdır.

Hanın her katında plân şeması aynıdır. Kapıdan girince sağda

asansör yeri vardır. Sağdaki merdivenlerden 1. kata çıkılmaktadır. Merdiven düzlüğündeki sivri kemerli üç pencere aydınlığa bakmaktadır. Her katta dikdörtgen bir koridor ve etrafında beştane oda sıralanmaktadır. Her katta W.C. bulunmaktadır. Koridorlarla merdiven düzlüğü camekânlı bir paravana ile ayrılmaktadır. Merdivenler mermer olup korkulukları demir parmaklıktır. Koridorların tavan silmeleri klâsik Türk üçgenleriyle dekorlanmıştır.

Kapının iki yanında konsol ayakları sitelaktitlidir. Stelaktitlerin altında birer tane yuvarlak kabaralar Memlük ve Bizans sanatının renkli taş işçiliğine örnektir. Bunun altında ise klâsik rumi ve palmet dekorlu mermerden oyma süsleme yer almaktadır. Res. 103

Binanın sağında küçük bir çeşme vardır. Bugün burası işbortacılar tarafından işgal edildiğinden gözükmemektedir. Çeşme rumi ve palmet dekorlarıyla tipik XVI. y.yıl klâsik Türk çeşmelerine benzemektedir. Kapının köşelerinde kum saati mermerden çok güzel işlenmiştir.

Üçüncü katın sivri kemerli pencere araları firüze renkli çinilerle kaplanmıştır. Bu çinilerin üstündeki silme ise mukarnas dekorludur.

Bu han ufak olmakla beraber iş yeri itibariyle en işlek yerdedir ve epey işe yaramaktadır. Diğer binalar etrafını iyice kapatmış olduğundan dikkat çekmemektedir.

2. Vakıf Han Kemalettin'in yaptığı klâsik tesirli hanların önemlilerinden biridir. Burada bütün klâsik unsurlar kullanılmış_ tır. Kemalettin bu motif ve desenleri bilhassa kendi eliyle çizmiş ve değerlendirmiştir.

4. VAKIF HAN

4. Vakıf Han Sirkecide'dir. Burada bulunan Hamidiye imareti yıktırılarak onun arsasına inşa olunmuştur.

Bu hanın yapılmasına 1913-14 yıllarında başlanmış, kısmen yapılmış fakat harp sebebiyle yarıda kalmıştır. Hanın hemen hemen her şeyi bitmiş dış mimarisi tamamlanmış sadece sıva, badana,döşeme vs. teferruatı kalmıştı. Harpten sonra 1925-27 yıllarında Mimar Alâaddin Bey tarafından tamamlanmıştır.

Kesme taştan yapılmış olan bu han zemin kat, asma kat, 1,2,3 çatı katlardan ibarettir.Enine gelişmiş bir yapıdır. On cephe güneye bakmaktadır. İki ana girişi vardır. Kapıların üstünde birer dışarı taşkın akslar vardır. Bu dışarı taşkın çıkıntıları kapı yanlarında bulunan 2 şer kenarlı destekler taşımaktadır. Res. 104

Zemin katta sırayla dükkânlar yer almaktadır. Asma katta bulunan yuvarlak kemerli pencereler zemin kat dükkânlarının tamamlayıcısı durumdadır.

Birinci katta düz silmeli pencereler sırayla yer almaktadır.

İkinci katta sivri kemerli pencereler yer almaktadır.

Üçüncü katta üçlü pencere sistemi göze çarpmaktadır. Her üçlü pencere 2. kattaki tek pencereye tekabül etmektedirler.

Çatı katında ise sivri kemerli üçlü pencereler vardır. Fakat burada bu pencereler birbirinden sütunlar ile ayrılmaktadır. Sütun

başlıkları ve kaideleri mukarnaslıdır. Çatı katın pencere önlerin_ de mermerden mukarnas dekorlu korkuluklar yer almaktadır. Res. 105

Bina esas itibarıyle; boyuna, iki dışarı taşkın kısımla üç bölüme ayrılmıştır. Enine ise tekrar iki ana silmeyle yine üç bö_ lüme ayrılmıştır. Bunlar 1. bölümde zemin kat ile asma kat, 2. bö_ lümde 1,2,3 katlar, 3. bölümde ise çatı katı bulunmaktadır.

Sivri kemerli pencere üçgenlerinin içi süslü olup, ince kıv_ rık spiral dal kıvrımlırı ve rumi palmet dekorları yer almaktadır. Ortalarında ise birer rozet bulunmaktadır. Düz silmeli pencere sa_ çaklarında ise dişli mukarnaslı saçaklar bulunmaktadır. Klâsik un_ surların hepsi mevcuttur.

Çatı katı korkulukları ise mermerden olup eteklerindeki sa_ çaklar mukarnas dekorludur. Res. 106

Mermer olan zemin katın köşelerinde ise yine mermerden kum saati dekorlu süsler vardır. Binanın gayet geniş saçaklı bir ça_ tısı vardır.

Binanın sağında ve solunda dışa taşkın köşeli kısım yukarı kadar yükselmekte ve üzerleri kubbe ile örtülmektedir. Bu kubbeler kurşunla kaplıdır. Üstünde âlemi vardır. Kubbenin etekleri palmet dekorlu mazgal nişleri kubbe kasnağını çepeçevre sarmaktadır. Kas_ nağa 4 pencere açılmıştır.

Bina plân itibarıyle bir düzen göstermez. Simetrik bir yapı_ dır. Esas ön cephede sırayla onüç dükkân vardır.

İki ana girişten dar bir koridora girilmektedir. Bu koridor_ lar sağdan ve soldan birbirine bağlanmaktadır. Bu U şeklinde kori_ dorun sağında ve solunda sırayla dükkânlar yer almaktadır.

Binanın karşılıklı iki tane asansörü vardır. Bu asansörler merdiven boşluğuna yerleştirilmiştir. Bu asansör ve merdivenler katları birbirine bağlamaktadır.

Katlarda ince dar koridorlar etrafında sağlı sollu odalar yer almaktadır. Bina bu şekliyle adeta Anadolu kervansaraylarını andır_ maktadır.

Mimar Kemalettin yaptığı bu hanla meslek hayatının şahikasına erişmiş ve klâsik özellikleri taşıyan güzel bir örnek vermiştir.

Hanın esas giriş kapısı Türk sanatının bütün güzelliklerinin bir arada toplandığı yerdir.

Kapının iki yanındaki konsollar stalaktitlidir. Altında mukar_ nas dekoru yer almakta, onun altında Memlük ve Bizans sanatının renk_ li taş işçiliğinde görülen dört düğümlü daireler içinde kabaralar ve en altta ise rumi ve palmet dekorlu klâsik süsleme yer almakta_ dır. Böylece Kemaleddin klâsik unsurların hiçbirini bu bina da kul_ lanmakta esirgememiştir. Res. 107

IV. Vakıf Han, Milli Mimari sanat tarihimizde övünebileceği_ miz bir eserdir.

VALİDE SULTAN HASTAHANESİ

(GURABA)

YENİ BİNALARI

Osmanlılar devrinden kalan, Vakıfların Sosyal hizmetler bakımından en önemlilerinden biri olan Guraba hastahanesi 1843 senesinde II. Mahmud'un hanımı ve Sultan Abdülmecidin validesi Bezmiâlem Valide Sultan tarafından inşa ettirilmiş ve bu günün ihtiyaçlarına dahi cevap veren bir Vakıfname ile fakir Müslümanların tedavisine tahsis edilmiştir. (1)

Guraba Hastahanesinin, tesis olunalıdanberi içinde bulunduğu binanın yetmezliğini ilk gören, Meşrutiyetin ilk Evkaf Nazırı Halil Hamdi Itamade Paşa merhumdur. Bu zat, müesseseyi yüksek ve asri bir hale getirmeye cidden azmetmişti. Bu iş için memleketin erkânı tıbbiyesine müracaat etmiş ve teşebbüse girişmişsede nezareti müddeti pek kısa devam ettiğinden, diğer bazı esasla tasavvurları gibi,hastahanenin tekâmülü hususunuda yerine geçen Hayri efendi meydana getirmiştir. Hayri Efendi evvela bir heyet teşkil edip rey almak suretiyle işe başlamıştır. Bu heyet, Süleyman Nüman,Asaf Derviş, Ziya Nuri, Mustafa Munif Paşalar ve Doktor Adnan Bey ile hastahane ser_

---

(1) Dr. Seyfi. N. Basa. G.H.ve 1968 yılı Çalışmaları. Giriş. VAKIF GURABA HASTAHANESI. 1968 Bülteni.

tabibi İhsan Paşa tabib-i sani Hacı Kemal ve mimar Kemalettin Beyler_ den müteşekkildi.Bu komisyon uzun uzadıya müzakereden sonra mevcut binanın ıslah ve tamirinden ise yeni bir hastahane binası inşasına karar vererek, nümune olmak üzere AAvrupanın en mütekamil hastahane_ lerinden birinin alınmasını karar almıştır.Bunun üzerine bina husu_ sunda tetkikatta bulunmak için Evkaf Heyet-i İnşaiye Müdürü Mimar Kemaleddin Bey Berlin'e gönderilmiş kendisi o zaman Berlin'de son inşa edilmiş olan Riksdorf (Şimdiki Neve Köln) Hastahanesini inti_ hap etmiştir. Mezkûr hastahanenin sonra,inşaat, "Itolzmann" adında_ ki Alman Şirketine verilmiştir. Lâzım olan miktarda arazi, kısmen istibdal ile Pertevniyal Sultan vakfından,kısmende istimlak suretiy_ le temin olunduktan sonra, bu şirket 1910 senesinde inşaata başlıyor. Fakat Balkan harbinin doğurduğu mali darlık dolayısıyle inşaat tatil ediliyor. Bir müddet vaziyet böyle kaldıktan sonra Hayri Efendinin ikinci defa Evkaf Nezaretine geldiğinde tekrar inşaata başlanarak, Umumi harp seferberliğinin ilânında bir idare ve poliklinik paviyo_ nu ile beş hasta paviyonu tam olarak bitirilmiş olduğu halde inşa_ at ikinci defa ve son olarak bırakılıyor. Paviyonlardan öndeki ida_ re ve poliklinik, üçü dahiliye, ikisi cerrahiye ve biri de ameliyat_ hane olacaktı. Paviyonlar bu halde gelinceye kadar sarfedilen para 110.000 altın liradır. Res. 108

Bu paviyonlar iki sene kadar boş olarak kalmışsada,1917 büyük yangınında birçok ahali evsiz kaldığı için, panviyonlara yerleşilmiş_ tir. Bunu takiben muhtelif cemiyetler ve heyetler birer köşesine

yerleşmiştir. Mütareke de Amerikalılar bu paviyonlarda bir hastaha_ ne tesisine çalışmışlar ve bu iş kuvvetli olanın elinde kalmıştı. An_ cak muvakkaten olsun binaları Amerikalılara vermeyi tehlikeli g,ren hastahane ilgilileri, bu teşebbüse mani olmuşlar ve paviyonlardan birinin dahili tesisatını 30.000 lira sarfıyla ikmâl ederek eski bi_ nadan bir kısım hastaları derhal bu paviyona nakletmişlerdir. Lâkin binaların ışığı temin edilmemiş bulunduğundan, bu paviyona nakledi_ len hastalar için büyük müşkülat çekilmiş ve o sırada Amerika'lılar ayrı bir yerde hastahane açmış oldukları için hastalar tekrar eski binaya alınmışlardır. İşte bu suretle iç inşaatı ikmâl eden paviyon 1925 senesinde Kuduz müessesesine verilmiştir. Diğer paviyonlar 1926 senesine kadar mesken halinde kalmış ve bütçe darlığının bu inşaatı daha uzun seneler geri bırakacağı tahakkuk etmekle, kısmen Rejiye kiraya verilmiştir.

Hastahanenin kütüphanesi1912 yılı martında I. Dahiliye koğuşu_ nun yanındaki odada tesis edilmiştir.

1913 te hastahanede çocukların ayrıca tedavisine mahsus bir şube açılmış ve birinci koğuş çocuklara ayrılmıştır. Res.109

1915 te ortapedi kısmı açılmıştır.

İstanbul Darüfünunu lağvedilerek Üniversite kurulduğu (1. Ağus_ tos 1933) den itibaren Gurabanın noksan kalmış olan yeni pavyonları_ nı tamamlıyarak enstitü ve kliniklerini oralara yerleştirmeye başla_ mışlardır. Ilk olarak yeni pavyonların merkez poliklinik binası ta_ mamlandı. 12.10.1939 da yeni paviyonlardan biri daha tamamlanarak

Kulak kliniği aşağıdan buraya taşınmıştır. Res. 110

1941 de üçüncü paviyonda tamamlanarak 2. Cerrahi kliniği bura_ ya getirilmiş, birkaç ay sonra bir paviyon daha tamamlanarak II. do_ ğum ve kadın hastalıkları kliniği açılmış, doğum ile cerrahi arasına büyük bir anfi teatre yapılmış, 1941 de Kuduz müessesenin işgal et_ tiği binayı terketmesi üzerine 1942 de yeni tadillerle III. Dahili_ ye kliniği de burada tesis edilmiştir. Res.111 Cerrahi ve doğum klinleri 14,3.1942 de anfiteatda yapılan bir törenle açıldı. 3 Temmu 1943 de cumartesi günü yine ayni anfide, bir törenle açılmış bu su_ retle Guraba da tamamlanmamış pavyon kalmamıştır.

Yeni Guraba Hastahanesi binalarının arazîye oturtulması ve ci_ hetlendirme.

Yeni Gurabanın kırk senelik mazisine rağmen arsasında halâ yabancı ve iğreti bir yerleşişi vardır. Tabiata halâ kaynaşmamış; bu, bahçesine ihtimam edilmemesinden başka arsanın bu kadar binayı kaldırmıyacak bir darlıkta oluşunun (yapıldığı tazikle) ve binaların arasında ahengin kurulamamış bulunmasının neticesi olsa gerek. Bun_ ların uzun mîgverlerinin kuzey batıdan güneydoğuya doğru oluşları koridorun iki tarafında da hasta odaları tertibine imkan veriyor, ve soloyumunda güneydoğuya bakmasını temin ediyor.

Binaların dış mimarisi karışıktır, hastahaneye yaraşan ciddi_ yet, sukünet ve neşeden mahrumdur. Çatı karışıklılıkları ise adıta gözü yormaktadır.

Binalar arka arkaya 1 esas idare ve poliklinik binası hariç iki ok halinde ve koridor pavyon sisteminde olup esas plânları aynı olan beş pavyon ile bunlardan başka evvelce yapılmış olan operasyon (eski hamam) hidroterapı vesonradan ilâve olunan ginocologie ve anfiden müteşekkildir.

Hastahanenin sağ tarafındaki hariciye paviyonunu ele alalım. Res. 112

Burada zemin kat erkek, üst kat kadın hastalara ayrılmış olup plânda üst kat yatak tanzimi işaret edilmiştir.

20-25 yataklı bir koğuş, 10 yataklı bir koğuş, 4 yataklı 2 oda 3 yataklı iki oda, 2 yataklı iki oda olum 52 yataktan müteşekkildir. Bunlara ait servisler ise Ofis tedavi çalışma yeri, labaratuar,pansuman ve bir hemşire odasıyla bir banyo ve 3 W.C. den müteşekkildir. Koğuş ve odalarda lavabo bulunmaktadır. Duvarlar 150 m. irtifaa kadar yağlı boyadır. Yerler mozayiktir. Burada hasta yataklarının yarı hususi ve umumi olmak üzere tevzii % 40 ve : 60 civarındadır ki İzodor Rosenfild'e göre Amerikada'da bu müsbet nontabl çalışmağa uygundur ve 1940 da Nevyork'ta da bu netice bulunmuştur.

Koridorlar geniş (3.00 m) ve aksı ışığı aldıkları cihetle ışıklı ve ferahdırlar. Merdivenler rahat fakat biraz dardır.

Esasen pavyon koridor sisteminde olup koridorun pavyonların ortasından sağlanması sirkülasyonda çaşpışmağa sebeb olmaktadır.

Tavanlar 4.20 m. yükseklikte, pencereler yüksek ve üstleri va_

sistaslı olduğundan havalandırma için pencereler kafi gelmektedir. Isınma kaloriferledir ve radyatörler gene açıktadır. Yalnız şunu belirtmek yerinde olurki bugünkü kadrosu çok fazla sıkışıktır. Zira 20-24 hastanın yattığı büyük koğuşun sahası 128 m^2 kadardır ki yatak tak başına 6 m^2 bile saha düşmemektedir.

10 yataklı koğuşta vaziyet daha sıkışıktır. Zira büyük koğuş her üç taraftan hem hava ve hem de ışık olduğu cihetle ferah ve manzaralı bir mahaldir.

Guraba hastahanesinin pavyonlarının sanat tarihi yönünden pek değerli olmamakla beraber esas merkez bina bir değer taşımaktadır. Res. 113 Bu binada klâsik sivri kemerler geniş saçaklar kullanılmıştır. Kemâlettin bu binaya iki de kubbe oturtmuştur. Res. 114

Binanın çok zarif, ahenkli ve muntazam bir görünüşü vardır.

HARİKZEDEGAN APARTMANLARI

İstanbul şehrinin ecnebi işgalinden bir iki sene evvel Ciba_ li'den başlayıp Yedikule'ye kadar uzanan büyük bir yangın fakir halkın açıkta kalmasına sebep olmuştur. Fakir halk için iane toplan_ mıştır. Bu iane ile İane Komisyonu Reisi olan Manizâde Hacı Hüseyin Efendi ve arkadaşları Lâleli Camisi cıvarında ekonomik şartları haiz aile apartmanları meydana getirmeyi Kemâlettin'den istediler.(1)

Barde tarzda yapılmış olan Valde Camii cıvarında yapılan bu binalarda yine barde tarzında yapılmıştır. Res. 115

Kemâlettin bu apartmanların plânlarında eski Türk evlerinde, han ve kervansaraylarında değişmez bir esas olan merkezi açık avlu_ yu unutmadı ve apartmanların kat merdivenlerini de yine eski Türk binalarında olduğu gibi bu açık avlunun etrafını dolaşan varandalar_ dan çıktı ki bunlar Türk sanat tarihinin hiç bir devrinde kaybolma_ mış husisiyetlerdir. Res. 116

Apartmanlar 4 blok halindedir. Her blok bir kervansaray tipin_ dedir. Bu 4 bloğu içine alan büyük avluya dört taraftan demir kapı ile girilmektedir. Res.110

---

(1) Çetintaş,Sedat: Güzel sanatlar Dergisi.Mimar Kemâlettin Mes_ leği ve Sanat Ülküsü, Sayfa 169

Apartmanların caddeye bakan yüzlerinin zemin katları kirâya verilmek üzere dükkân olarak yapılmıştır. Res. 118

Apartmanlar arazinin meyline uydurulmuştur. Bodrum katların bir kısmı daire,bir kısmı ise kömürlük olarak yapılmıştır. Her blok_ ta aşağı yukarı 38 daire bulunmaktadır. Köşelerde bulunmayan dai_ relerde 3 oda, bir hol,banyo,mutfak,W.C. bulunmaktadır. Köşelerdeki dairelerde ise oda sayısı 4 tür.

En üst çatı katı ise çamaşırlık olarak kullanılmaktadır.

Bloklar arasındaki avluya açılan demir kapıların yanında mermer sutunlar yer almaktadır. Bunlar tamamen yabancı tesirlidir. Res. 119

Bu binalar mimari plân olarak eski Türk kervansaraylarına benzerken,süsleme ve tezyinatta tamamen yabancı uslüba kaçmış barde tarzın tesirinde kalmıştır.

EVKAF APARTMANI

Ankara'da Ulus meydanına giden cadde üzerinde Gençlik Parkı'nın karşısında yükselmektedir. Bu apartman ihtiyaç üzerine Vakıflarca Mimar Kemâlettin'e yaptırılmıştır.

Betonarme sistem karkas yapı olan bu bina bodrum,zemin,asma, 1,2,3,4 katlar ve çatı katından ibarettir. İlk yapılışında; zemin katı tiyatro,1. Kat Dil Tarih Fakültesi. 2,3.katlar Anadolu Kulübü (oyun yerleri,KemâlAtatürk'ün kabul yeri) 4,5.katlar lojman olarak düşünülmüş şimdi ise yine 1.katın bir kısmı tiyatro diğer kısımlar ise Vakıflara ait bürolar halinde kullanılmaktadır. Res.120

Dikdörtgen olan bina simetrik esasa göra yapılmış.Cephe beş kısma bölünmüş. Orta kısmı iki yanında demir parmaklıklar yuvarlak balkonlu kısımlarc yer almaktadır. Binanın köşeleri ise balkonlarla yuvaklaklaştırılmıştır. Birinci katı tamamen demir parmaklıklı balkonludur. Balkonlar arasındaki desteklerin iki köşesinde ince sütunlar elektrik uslûbun tesirini gösterir. Balkonu yuvarlak konsollar taşımaktadır. Klasik uslûbun hiç bir özelliğine rastlanmaz. Barok mimariye kaçmaktadır. Res. 121

Binanın dört cephesinden girişi vardır. Zemin katın dış kısmında sırayla dükkânlar yer almaktadır. İç kısımda ise tiyatro sa-

lonu bulunmaktadır. Tiyatronun üstü çatı ve kubbemsi bir kavisle örtülüdür. Bu kubbenin içi dekorlu olup barde tesir göstermektedir. Katların koridor pencereleri zemin katın çatısına bakmaktadır.

Katlarda ince dar koridorlar etrafında küçük küçük odalar iç içe sıralanmışlardır. Bina uzunluğuna gelişmiş bir yapıdır. Tiyatronun üstüne gelen kısımlar boştur ve buradaki odalar boşluğa bakmaktadır.

Kırma çatılıdır. Binanın esas cephesine önem verilmiş diğer cepheler ise ihmâl edilmiştir.

Bina bütünüyle klâsik tarzdan uzak modern mimariye yakın ve batı tesirinde yapılmış,günlük ihtiyaca cevap verebilen bir yapıdır.

AHMET RATİP PAŞA KOŞKÜ

(Çamlıca Kız Lisesi)

Küçük Çamlıca'da ahşap,mimari tarz bakımından Kemâlettin'in diğer yapılarından farklı bir binadır. Bu bina II.Sultan Abdülhamit devrinin son senelerinde(1887) Hicaz Umumi Valisi Müşir Ahmet Ratip Paşa tarafından yazlık bir köşk olarak yaptırılmıştır.(1) Res.122

1908 Meşrutiyetinin ilânından sonra bina bahçesiyle ve bütün müştemilatiyle o zamanın Maarif Nâzırı Şükrü Bey tarafından Nezaret adına satın alınmıştır. Bu suretle bina halende devlet malıdır.Bugünkü hesaba göre değeri 4 milyon TL. olarak tahmin edilmektedir.

1908 den sonra Meşrutiyet devrinin ilk senesinde bu bina da Viyana'nın meşhur " Tereziyanoun Koleji " ne benzer bir Kız Lisesi açılmış Almanya'dan (Schwester'ler) ve kadın mürebbiyeler getirtilmiş; okulun,okul malzemesi ve mobilyaları bu vaziyete göre hazırlanmış,fakat lüks içinde ve yalnız lüks gayesiyle açılan bu müessese fazla yaşayamamış ve kapatılmıştır. Bir müddet sonra burada,memleketimizin okulları tipinde bir İnas Sultanesi açılmış ve Sultaniyelerin Liseye çevrildiği zaman bu mekteb de " lise " adını almıştır.

---

(1) Akbay,Halûk: İstanbul Ansiklopedisi: Çamlıca Kız Lisesi:Cild 7, Sayfa 3719

Çamlıca İnas Sultaniyesi veya Çamlıca Kız Lisesi uzun bir müddet,İstanbul'un kurtuluşuna (6 Ekim 1922) ye kadar faaliyetine devam etmiştir. Cumhuriyet devrinde kapanmış ve yerine bir kız orta okulu açılmıştır. Bu okul ise 1934 e kadar devam edip,bu tarihte kapanmıştır. Bu arada kısa bir erkek öğretmen okulu devresi geçirmiştir.

Çamlıca Kız Lisesi 1938 de tekrar açılmış; boş kalan binanın malzemesi ve bütün laboratuar eşyası,kütüphanesi yeni bir hamle ile tekrar kurulmuştur.(1)

Bugün ise Çamlıca Kız Lisesi yeni yapılan binasına taşınmış olup, bu köşk,kütüphane ve yatakhane binası olarak kullanılmaktadır.

Bu köşk 4 katlı olup,içten ve dıştan tamamen ahşap olarak yapılmıştır. Neo-klâsik uslûptan uzak olup rokoko ve ampir uslûbun tesirinde yapılmıştır. Bu binanın yapılışında Kemâlettin'in zevkinden ziyade köşkün sahibi Ahmet Ratip Paşa'nın zevkine göre yapılmıştır. Res. 123

Tamamen ahşap kaplama ile kaplanmış olan binanın pencereleri yine ahşap pancurludur. Pencere röveleri tahta oymalı çiçek desenleriyle süslü olup rokoko ve ampir uslûbun tipik örneğini göstermiş olup konumun dışında olduğunda üzerinde fazla durmayacağım.Res. 124

---

(1) Akbay,Halûk: Istanbul Ans.Çamlıca Kız Lisesi.Cild 7 Sayfa 3719

Bina dikdörtgen olup,içten ve dıştan simetriktir.Üç cepheden girişi vardır.Esas girişin hemen karşısında büyük bir hol holün karşısında 2.kata çıkan çift taraflı merdiven,holun sağında ve solunda karşılıklı ikişer odaları bulunan koridorlar büyük bir kapıyla dışarıya açılmaktadır.

İkinci kat birinci kat plânıyla aynı olup okulun kütüphanesi burada bulunmaktadır.

Çatı katı ise galeri şeklinde olup,galerilerin etrafında sıra ile odalar bulunmaktadır. Res,125 Bu odalar yatakhane olarak kullanılmaktadır. Galerinin sağında ve solunda birer kapıyla koridora açılmaktadır. Bu koridorların bir tarafında 2 şer oda diğer taraflarında ise aşağı katlara inen merdivenler bulunmaktadır.

Bina çok kıymetli ve zengin malzeme ile yapılmıştır. Merdivenleri kesme ve son derece kıymıtli bakara kristalindendir.Res.126

Bütün kapıların ve pencerelerin üzeri artist oymacılar tarafından kalem işi olarak oyulmuştur. Res. 127 Kapılar ve pencereler Viyana'da yapılarak getirtilmiş ve monte edilmiştir.(1)

---

(1) Akbay,Halûk : İstanbul Ans.Çamlıca Kız Lisesi.Cilt 7 sayfa 3719

Dıştan binaya giriş merdivenler som mermer olup en güzel taş işçiliğini gösterir. Res. 128

İç merdivenler ve döşemeler işe tamamen ahşaptır.Yanlardaki merdivenlerin trabzonları tamamen tahtadan oyulmuştur. Galerinin trabzonları yine aynı şekilde ahşaptan oyulmuştur. Galeri sutunları ise başlıklarıyla beraber ampir ve rokoko uslûbun tipik örneğini gösterir. Res. 129

Çok ince,zevkli yapılmış olan bu Ahmet Ratip Paşa Köşkü ne yazık ki tamamen batı tesiri altında yapılmış olduğundan Türk sanatına hiç bir şey kazandırmaz.

TOPLAMA VE DEGERLENDİRME

Mimâr Kemâleddin hem dini mimaride hem de sivil mimaride eser_ ler vermiştir. Dini mimaride cami ve türbeler yapmış, profan mima_ ride ise mekteb, han, hastahane, apartman ve köşkler yapmıştır.

Mimar Kemaleddin camilerinde dıştan kare bir plân içten ise köşelere konan payelerle sekizgen,tromplu camilerdir. Bunlardan Bos_ tancı cami ise içten ve dıştan kare olup kubbeye intikal pandantif_ lerledir. Kamerhatun cami ise düz çatılı olup tek örnektir.

Camilerin son cemaat yerleri kemerli olup üç kubbelidir. (Ke_ merhatun camii hariç) sütunları klâsik mukarnas başlıklıdır.

Biri açık diğeri kapalı iki tane türbesi vardır. Açık türbe olan Mahmut Şevket Paşa türbesi kare; kapalı olan Sultan Reşat Tür_ besi ise sekizgen bir plân gösterir.

Kemaleddin'in mektebleri az çok plân farklarıyla birbirlerine benzeyen ikişer katlı sade yapılardır.

Hamidi Evvel Medresesinde yaptığı dışarı taşkın merdiven kule_ lerini aynen Kâmerhatun Caminde kadınlar mahfiline çıkan merdiven_ lerde de yapmıştır.

Kemaleddin'in hanlarına gelince, I,II ve IV. Vakıf Hanlar klâ_ sik devrin bütün mimârî ve tezyini unsurlarını taşırken III. Vakıf Han tamamen Barde ve ampir uslûpde yapılmıştır. Barde ve ampir üs_

lubu yuvarlak konsollarda ve pencere alın_

lubu yuvarlak konsollarda ve pencere alınlıklarında görmek mümkün dür.

Harikzedegan Apartmanları plân itibariyle Anadolu kervansaray_ larının özelliğini taşırken cephe süslemesi tamamen Barok uslubun tesiri altındadır.

Ahmed Ratip Paşa Köşkü ise sahibinin zevkine göre yapıldığı için tamamen Ampir ve Kokoko üslübun özelliklerini göstermektedir. Kemaleddin'in Ortak,y'de yapmış olduğu köşkler yıkılmış olduğundan mukayese yapamıyoruz. Ahmed Ratip Paşa Köşkü elimizde kalan tek örnektir.

Kemaleddin Klâsik Devir dini yapılarında kullanılan kubbe mi_ marisini profan mimaride de kullanmıştır. IV. Vakıf Han, Guraba Hastahanesi Merkez Binası,Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü çatılarına tezyini unsur olarak kubbe oturtmuştur.

Cephede çini tezyinatını, IV. Vakıf Han, II. Vakıf Han, Kâmer Hatun Camii cephelerinde kullanmıştır. Burada XVI. y.yıl klâsik Osmanlı Kütahya çinilerinin geç devirde yapılmış olanları kullanıl_ mıştır.

Lotus ve palmet dekorlu akroter sıraları; Sultan Reşat Türbesi_ nin çepeçevre saçaklarında ve pencere alınlıklarında,Bebek, Bostan_ cı, Bakırköy cami mihrap alınlıklarında ve tahta oyma minberlerinde

IV. Vakıf Han kubbe saçaklarında, Kâmerhatun Cami saçaklarında bir bir kullanılmıştır.

Sultan Reşat Türbesi arkadlarında kullanılan Bursa kemeri tezyinatı, camilerin son cemaat yeri revaklarında,IV. Vakıf Hanı çatı katı balkonlarında kullanılmıştır.

Gazi Terbiye Enstitüsünün demirden tezyinatlı merdiven korkulukları, camide maksure korkuluklarında tahtadan oyma olarak aynen işlenmiştir.

Kemâleddin karşımıza Milli Mimar olarak çıkarsada mimarlığının ilk senelerinde tamamen milli mimariden uzak Batı uslubunda eserler vermiştir. Mimarlığının son yıllarına doğru klâsik uslupda eserler yapmaya başlamış ve yapmış olduğu IV. Vakıf Hanlada meslek hayatının şayikasına erişmiştir.

Klâsik Osmanlı devrinin tezyini süsleme unsurlarını en bol Vakıf Hanlarında kullanmıştır.

KARŞILAŞTIRMA

Meşrutiyeti müteakip Ziya Gökalp'ın neşriyatı tesiriyle başla_ yan Milliyetcilik cereyanı sanata ve bilhassa mimariye tesir etmiş ve bazı Türk mimarlarıdax gözlerini eski dini ve klâsik eserlere çevirerek, humuleri meydanda duran abidelerden muhtelif unsurları ve tezyinatı aynen kopya ve tatbik suretiyle bir milli mimari vu_ cuda getirmek istemişlerdir. Bu mimarların başında ise Kemaleddin gelmektedir. (1)

Yeni klâsik uslubu binalarında Türk kubbesi ve kemeri klâsik mukarnaslı sütun başlıkları, çini kaplamaları, eski kapı ve parmak_ lık şekilleri, taşkın saçaklar, bindirmelikler, mermer silmeli pen_ cereler, klâsik devrin bütün unsurlarını aynen tatbik olunmuştur.

Mimar Kemaleddin Türk'lerin eski Milli mimarideki şekil ve un_ surlarını kaplıyan o devrin zamanına uygun yeni bir Neo-Türk mima_ risi meydana getirmiştir.

Kemaleddin Mimar Sinan hayranıydı. Bunun için bütün eserlerin_ de Sina'a bağlılığı belli olmaktadır.

Binalarda bütün açıklıklar kemerlerle kaplanmıştır, Türk keme_ ri anahtarda hafif bir sivriliği olan bir kemer olup mukavemet ba_ kımından tam kemerden az farklı olmakla beraber ağırlık kuvveti da_ ha az meyillidir; merkez hattı direk başlığının üst hizasından az bir miktar daha yukarıdadır; bu suretle görünüş bakımından ne tam

(1) Arseven,Celâl Esat.Klâsik Devir Türk Sanatı Tarihi.Cild,II.S.432

kemer gibi basık ne de godik gibi sivri görünür, göz hizasına göre üzengi seviyesi yüksekte de olsa bu anahtardaki sivrilik ve üzengi_ nin başlık üstünden biraz yüksek olması kemeri basık görünmekten kurtarır. (1)

İşte klâsik Türk kemerini Mimar Kemaleddin'in yapılarında gere dini mimaride gerekse profan mimaride görmek mümkündür. IV. Vakıf Han,II,I. Vakıf Han pencere kemerleri aynı bu şekildedir. Bu Türk kemerlerini Kemaleddin aynen camilerinde de kullanmıştır.

Mimar Kemaleddin'in camileri,sütun ve sütun başlıklarıyla, mi_ naresiyle (2) mihrap süslemesiyle, kubbesiyle, alemiyle tipik klâ_ sik Türk camilerinin ufak örneğidir. Yalnız bu camiler klâsik de_ vir camilerine nazaran daha ufak, daha basık kalmıştır. Bununla beraber kendi ölçüsünde başlı başına bir değer taşır.

Klâsik devir camilerinde gerek büyük kubbe, gerek yarım kubbe_ ler ve gerek küçük kubbelerin her biri kendilerine lüzumu olan eb'_ adda ayaklara oturur, Kemaleddin de kendi yaptığı bu ufak camilerle işte böyle kendi eb'adında değerlendirmiştir. Sinan da olduğu gibi onunda camilerinin nebir eksiği ne de bir fazlası vardır. Başlıba_

---

(1) Koca İnan,Ziya.Mimar Sinan ve XX.y.yıl Mimarisi.

(2) Eyice,Semavi.Bostancı Cami ve Minaresi.Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri. İst. 1963, Sayfa 76

şına mütevazi bir yapılardır. Camiye açmış olduğu pencere sayısı dahi caminin büyüklüğüyle mütenasip ölçüdedir.

Kemaleddin Bursa kemerini cami korkuluklarında kullandığı gibi sivil mimaridede kullanmıştır. Aynı şekilde mukarnas başlıklı ve stalaktitli sütunları gerek hanlarda gerekse Gazi Eğitimde olduğu gibi mekteplerinde kullanmıştır.

Bu tezyini süslemelerim biz Mimar Sinan'ın bütün eserlerinde görebiliriz. Süleymaniye Camiinde ve Mimar Hayrettin'in yapmış olduğu Beyazıt Camiinde mevcuttur.

Cephe tezyininde kullanılan çini kaplamalar, geniş saçaklar, mukarnas dekorlar, rumi ve palmetleri Kemaleddin hemen hemen bütün eserlerinde kullanmıştır.

Sultan Reşat Türbesinde XVI. y.yıl klâsik Osmanlı devrinin çinilerini geç devirde Kütahya yapılmış olan çini örnekleri kullanılmıştır. Aynı çini pandar XVI. y.yılda yapılmış Üsküdar Atik Valide Camide, Takkeci Caminde kullanılmıştır.

SONUÇ

Mimar Kemaleddin aktüel mahiyetteki milli ihtiyaç ve imkânları göz önünde bulundurmaksızın "millilik" kavramını idealize edilmiş bir mazi hayranlığıyla ortaya koymaya çalışmıştır. (1)

Fakat bu millilik düşüncesini yapmış olduğu ilk binalarda pek göremeyiz, ancak daha sonra yaptığı Vakıf Hanlarda ve mekteplerde millilik cereyanının en güzel örneklerini görmek mümkündür.Kemaleddin bu cereyanla ilgili hiç bir yazılı eser vermemiştir. Bu yüzden fikirlerini ve düşüncelerini ancak yaptığı eserlerden çıkarabiliyoruz.

Her ne kadarMimar Kemaleddin batı tesirinde kalarak III. Vakıf Han,Harikzedegan apartmanları gibi eserler vermişsede klâsik devrin bütün unsurlarını taşıyan binalarda yapmıştır. Bu eserleri içinde iftiharla gösterebileceğimiz bir eserde IV. Vakıf Handır.Bu han mesleğinin şahikasına yükselmiştir.

Kemaleddin o devrin san'at anlayışına karşı büyük tepki gösterebilmiş; azametle, yılmadan mücadele etmesini başarmıştır.

Kemaleddi'in Milli Mimarimize getirdiklerini hiç bir zaman inkâr edemeyiz.

---

(1) Ozer,Bülent: Rejyonalizm,Üniversalizm. Ve Çağdaş Mimarimiz Üzerine Bir Deneme. Teknik Üniversite Yayınlarından. Sayfa.46

BİBLİYOGRAFYA

Akbay, Halûk: Çamlıca Kız Lisesi: İstanbul Ansikloþedisi. Cild.VI Sayfa. 3719-3720

Göktürk, Hakkı: Bebek Camii: İstanbul Ansikloþedisi. Cild. VI Sayfa. 2332-2333

Göktürk, Hakkı: Bostancı Camii: İstanbul Ansiklobedisi, Cild. VI Sayfa. 2996-2997

Mimar Nihat: Mimar Kemaleddin: MİMAR. Cild I. Yıl.1933 Sayfa.21

Alaaddin,İbrahim: Kemaleddin (Mimar): Meşhur Adamlar. Cild.III. Sayfa.885-886

Y.Müh.Mimar

Bolak,Orhan: Guraba Hastahanesi. Hastahanelerimiz. İst.Teknik.Ü Üniversitesi Mimarlık Fak.Yayınlarından.Yıl1950. Sayfa.57-66

Gürkan,Kazım İsmail: Yeni paviyonlar. Guraba Hastahanesi Tarihçesi İst.Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü ya.İstanbul İstanbul 1944. Sayfx 27

Çetintaş,Sedat: Mimar Kemaleddin Mesleği ve Sanat Ülküsü. Güzel Sanatlar Dergisi. Cild.V. Sayfa 160-169. Maarif V. yayınlarından.

Eyice, Semavi: İstanbul Minareleri: Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I. Berksoy Matbaası İstanbul.1963 Sayfa (31-132)

Oz,Tahsin : Bakırköy Kutlutepe Camii: İstanbul Camileri. Cild I. Sayfa 94.Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1962

Özer Bülent: Rejyonalizm, Üniversalizm ve Çağdaş Mimarimiz Üzerine Bir Deneme. İst.Teknik Üniversitesi Mimarlık Fak.yayınlarından yıl.1964 İstanbul

Oz,Tahsin : Kamerhatun Camii.İstanbul Camileri.Cild II.Sayfa 34 Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-1962

Kuran,Abdullah:Yakınçağ Türk Mimarisi Üzerine Bir Çalışma. Milletlerarası I.Türk Sanatları Kongresi Ankara 17-1 Ekim 1959 Sayfa 270-76

Arseven,Celâl Esad: Yeni Klâsik Üslûb.Türk Sanatı Tarihi Cild II. Sayfa: 430-432

Basa,N.Seyfi : Guraba Hastahanesi ve 1968 yılı Çalışmaları.Vakıf Guraba Hastahanesi. 1968 Bülteni

Kocainan,Ziya : Mimar Sinan ve XX.Y.yıl Mimarisi Kenan Basımevi İstanbul-1939

Hafız Hüseyin Ayvansarayî: Hadikat'ül-Cevami,Cild II. S.8

Aslanapa,Oktay: Anadolu Türk Çini ve Keramik Sanatı.Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü 10.Seri V.Sayı 1 1965

Bolak,Orhan : Guraba Hastahanesi Yeni Pavyonları.Hastahanelerimiz İst.Teknik Üniversitesi Mimarlık Fak.1950 Sayfa 57-66

Eyice,Semavi : Meşhurlara Ait Türbeler ve Mezarlar.İslâm Ansiklopedisi 53 A.B.C Cüz İst.M.E.Basımevi yıl 1967 Sayfa 1214/132-135

Eyice,Semavi : Köşkler. İslâm Ansiklopedisi 53 A.B.C Cüz İst.M.E.Basımevi Yıl 1967 Sayfa 1214/129

Eyice, Semavi : Diğer Resmi Binalar : İslâm Ansiklopedisi 53 A.B.C Cüz İst.M.E.Basımevi yıl 1967.Sayfa1214/129-124

RESİM LİSTESİ

I. (Resim : 1) Bebek Camii Dış Görünüşü

(Resim : 2) " " Giriş Kapısüstü kitabesi

(Resim : 3) " " Kubbesi

(Resim : 4) " " Son cemaat yeri

(Resim : 5) " " Tromp ve köşe payeleri

(Resim : 6) " " Üst duvar pencereleri

(Resim : 7) " " Mihrap alınlığı

(Resim : 8) " " Mihrap

(Resim : 9) " " Minber

(Resim : 10) " " Tromp ve minber

(Resim : 11) " " Pencere alınlığı kalem işleri

(Resim : 12) " " Kubbede kalem işleri

(Resim : 13) " " Son cemaat yeri sutün başlığı

(Resim : 14) " " Son cemaat yeri sutün kaidesi

II. (Resim : 15) Bostancı Camii Dış görünüşü

(Resim : 16) " " Kitabesi

(Resim : 17) " " Son cemaat yeri

(Resim : 18) " " Minaresi

(Resim : 19) " " Minare ve kubbesi

(Resim : 20)	Bostancı	Camii	Renkli kalem işleri
(Resim : 21)	"	"	İç kubbesi
(Resim : 22)	"	"	Üst duvar renkli kalem işleri
(Resim : 23)	"	"	Mihrap alınlığı
(Resim : 24)	"	"	Mihrap
(Resim : 25)	"	"	Minber
(Resim : 26)	"	"	Kadınlar mahfili
(Resim : 27)	"	"	Avlu kapısı
(Resim : 28)	"	"	Şadırvan
(Resim : 29)	Bakırköy	Camii	Kitabesi
(Resim : 30)	"	"	Kubbesi
(Resim : 31)	"	"	Son cemaat yeri
(Resim : 32)	"	"	İç trombu
(Resim : 33)	"	"	Paye başlıkları
(Resim : 34)	"	"	İç kubbesi
(Resim : 35)	Kâmerhatun	Camii	Dış görünüşü
(Resim : 36)	"	"	Cephesi
(Resim : 37)	"	"	Avluya giriş
(Resim : 38)	"	"	Camiye giriş
(Resim : 39)	"	"	Tavanı
(Resim : 40)	"	"	Duvardaki kalem işleri

(Resim : 41) Kâmerhatun Camii Kalem işleri

(Resim : 42) " " Mihrap alınlığı

(Resim : 43) " " Mihrap

(Resim : 44) " " Minber

(Resim : 45) Sultan Reşad Türbesi. Mektaple birlikte görünüşü

(Resim : 46) " " " Umumi görünüşü

(Resim : 47) " " " Kubbe saçakları

(Resim : 48) " " " Arkadları

(Resim : 49) " " " Kapı üstü çini panoları

(Resim : 50) " " " Çini panolar

(Resim : 51) " " " Çini panolar

(Resim : 52) " " " Çini panolar

(Resim : 53) " " " Çini panolar

(Resim : 55) " " " Pencere nişlerindeki çiniler

(Resim : 56) " " " " " "

(Resim : 57) " " " Yan odanın kubbesi

(Resim : 58) " " " Yan odanın pandantif dekoru

(Resim : 59) " " " Sandukalar

(Resim : 60) " " " Sultan Reşad'ın sandukası

(Resim : 61) Mahmut Şevket Paşa Türbesi. Umumi görünüşü

(Resim : 62) " " " " Yandan görünüşü

(Resim : 63) Mahmut Şevket Paşa Türbesi Yandan görünüşü
(Resim : 64) " " " " Kitabe firizi
(Resim : 65) " " " " Lahit kitabesi
(Resim : 66) " " " " Mahmut Şevket Paşa Lahdi
(Resim : 67) Ayazma İlkokulu Umumi görünüşü
(Resim : 68) " " Kitabesi
(Resim : 69) " " Doğu cephesi
(Resim : 70) " " Batı cephesi
(Resim : 71) " " Doğu cephesi pencereleri
(Resim : 72) " " " " "
(Resim : 73) Bostancı İlkokulu Umumi görünüşü
(Resim : 74) Güney cephesi Güney cephesi
(Resim : 75) " " Kuzey cephesi
(Resim : 76) Reşadiye Mektebi Giriş kapısı
(Resim : 77) " " Mescid kısmı
(Resim : 78) " " Doğu cephesi
(Resim : 79) " " Batı cephesi
(Resim : 80) " " Avlusu
(Resim : 81) Mekteb-i Kuzat Cephenin yandan görünüşü
(Resim : 82) " " Kitabesi
(Resim : 83) " " Arkadan görünüşü
(Resim : 84) " " Süsleme tezyinatı

(Resim : 85) Hamidi Evvel Medresesi Giriş kapısı
(Resim : 86) " " " Kitabesi
(Resim : 87) " " " Esas cephesi
(Resim : 88) " " " Şimdiki giriş kapıları
(Resim : 89) " " " İlâve kısmı
(Resim : 90) " " " Saçak süslemeleri
(Resim : 91) Gazi Eğitim Enstitüsü Umumi görünüşü
(Resim : 92) " " " Ön cephesi
(Resim : 93) " " " Güneydoğu cephesi
(Resim : 94) " " " Kuzey cephesi
(Resim : 95) " " " İçerdeki sutün başlıkları
(Resim : 96) " " " Sütun başlığı
(Resim : 97) III.Vakıf Han Giriş kapısı
(Resim : 98) " " Köşeden görünüşü
(Resim : 99) " " Doğu cephesi
(Resim :100) I.Vakıf Han Umumi görünüşü
(Resim : 101) " " Katlar
(Resim : 102) II.Vakıf Han Girişi
(Resim : 103) " " Umumi görünüşü
(Resim : 104) IV.Vakıf Han Umumi görünüşü
(Resim : 105) " " Güney doğudan görünüş

(Resim : 106) IV.Vakıf Han Pencereleri

(Resim : 107) " " Giriş kapısı

(Resim : 108) Gurabâ Hastâhanesi Yeni pavyonlar

(Resim : 109) " " Çocuk pavyonu

(Resim : 110) " "c Kulak ve II.Dahiliye kliniği

(Resim : 111) " " III.Dahiliye Kliniği

(Resim : 112) " " Hariciye pavyonu

(Resim : 113) " " Merkez binası

(Resim : 114) " " Merkez binası kuzey cephesi

(Resim : 115) Harikzedagan Apartmanları Umumi görünüşü

(Resim : 116) " " Avlu girişi kapısı

(Resim : 117) " " Verandalar

(Resim : 118) " " Dükkânlar

(Resim : 119) " " Avlu kapısı sütun başlığı

(Resim : 120) Evkaf Apartmanı Umumi görünüş

(Resim : 121) " " Arka cephesi

(Resim : 122) Ahmet Ratip Paşa Köşkü Umumi görünüş

(Resim : 123) " " " " Ön cephesi

(Resim : 124) " " " " Balkonlar ve pencereler

(Resim : 125) " " " " Galeri

(Resim : 126) " " " " Merdivenler

(Resim : 127) " " " " Kapılar

(Resim : 128) " " " " Dış merdivenler

(Resim : 129) " " " " Galeri balkon süsleri

- Plân Listesi -

1- (Plân : 1) Bebek Camii

2- (Plân : 2) Bostancı Camii

3- (Plân : 3) Bakırköy Camii

4- (Plân : 4) Kâmerhatun Camii

(a) Ön cephe rölövesi

5- (Plân : 5) Sultan Reşad Türbesi

6- (Plân : 6) Mahmud Şevket Paşa Türbesi

7- (Plân : 7) Ayazma İlkokulu

8- (Plân : 10) Mekteb-i Kuzat

a) Zemin kat

b) 1.2.Katlar

c) Ön cephe rölövesi

9- (Plân : 12) Gazi Eğitim Enstitüsü

a) 1.Kat

b) Çatı katı

10- (Plân : 13) III.Vakıf Han

a) Zemin kat

b) 1.2.3.4.katlar

c) 5. Kat

11- (Plân : 14) I.Vakıf Han

a) Zemin kat

b) Asma kat

c) 1.2. Katlar

12- (Plân : 15) II. Vakıf Han

a) On cephe rölevesi

13- (Plân : 16) IV. Vakıf Han

a) Zemin kat

b) 3.4. Katlar

c) Enine kesit

14- (Plân : 17) Vakıf Guraba Hastahanesi yeni pavyon_
larından

a) Hariciye pavyonu

15- (Plân : 18) Evkaf Apartmanı

a) Bodrum kat

b) Zemin kat

c) 1.2.3. Katlar

d) Çatı katı

e) Boyuna kesit

f) On cephe rölevesi

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ
07896